

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Історія України. Всесвітня історія
5–9 класи

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
для загальноосвітніх навчальних закладів

Авторський колектив:

Оновлена програма укладена відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13 січня 2017 р. і № 201 від 10 лютого 2017 р. – на виконання Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. та з метою модернізації навчальних програм для 5–9 класів на основі компетентнісного підходу. За основу для модернізації було прийнято програму 2012 року з історії для основної школи з урахуванням змін, яких вона зазнала під час розвантаження в 2015 р. і оновлення в 2016 р.

У 2012 р. укладачами програми були: **Пометун Олена Іванівна**, завідувача лабораторією Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, голова; **Атамась Олена Василівна**, вчитель історії ліцею «Наукова зміна» міста Києва; **Власов Віталій Сергійович**, старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук; **Гаврилюк Жанна Миколаївна**, вчитель історії гімназії «Діалог» міста Києва; **Євтушенко Раїса Іванівна**, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОНмолодьспорту; **Комаров Юрій Станіславович**, учитель історії ліцею «Лідер» № 171 м. Києва; **Костюк Ірина Альбертівна**, методист Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **Ладиченко Тетяна В'ячеславівна**, завідувача кафедрою методики навчання історії, суспільно-політичних дисциплін та гендерної рівності Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор; **Малієнко Юлія Борисівна**, науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, учитель гімназії «Троєщина»; **Осмоловський Сергій Олександрович**, завідувач, професор кафедри всесвітньої історії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат економічних наук; **Ставнюк Віктор Володимирович**, завідувач кафедри історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор; **Ткаченко Володимир Володимирович**, головний науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, доктор історичних наук, професор; **Тимченко Алла Іванівна**, завідувача міським методкабінетом м. Джанкою Автономної Республіки Крим, учитель історії школи-комплексу № 2.

У 2017 р. над оновленням програми працювала Робоча група у складі: **Мудрий Мар'ян Михайлович**, доцент кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук, голова; **Пастушенко Роман Ярославович**, завідувач кабінету розвитку освіти Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, модератор; **Бурлака Олена Вікторівна**, учитель історії Городищенського економічного ліцею Черкаської області; **Євтушенко Раїса Іванівна**, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України; **Ксьондзик Тетяна Миколаївна**, вчитель історії ЗОШ І–ІІІ ступенів № 5 м. Житомира; **Майданик Олена Геннадіївна**, вчитель історії та правознавства Чернівецького ліцею № 1 математичного та економічного профілів Чернівецької міської ради; **Хлипавка Леся Миколаївна**, вчитель історії та правознавства Черкаського навчально-виховного об'єднання «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 36» імені Героїв-прикордонників; **Щупак Ігор Якович**, директор Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні», кандидат історичних наук.

Пояснювальна записка

Навчання історії спрямоване на реалізацію **загальної мети базової загальної освіти**, яка полягає в розвитку та соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Мета шкільної історичної освіти

Метою шкільної історичної освіти є: а) формування вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці; б) виховання засобами історії громадянської свідомості, зорієнтованої на патріотичне почуття приналежності до власної країни та до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, а також на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві; в) прищеплення толерантності й поваги до різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей.

Реалізація цієї мети здійснюється через розвиток основних складових історичної свідомості: а) накопичення знань про основні події, явища та процеси, їх давніші та сучасні інтерпретації; б) оволодіння способами розумових дій, необхідних для розуміння минулого, осягнення сучасного і прогнозування майбутнього, а саме: бачення зв'язку між історичними подіями та явищами (логічне мислення); уміння оцінювати їх під різними кутами зору (критичне мислення); знаходження нових аспектів змісту чи нових способів розв'язання проблем (творче мислення); співпереживання людям, що опинилися у вирі несприятливих історичних подій (емпатійне мислення).

Компетентнісний потенціал предмета (за ключовими компетентностями)

№ з/п	Ключові компетентності	Компоненти
1	Спілкування державною (і рідною, в разі відмінності) мовами	Уміння: доступно і переконливо висловлювати думки, використовувати виражальні можливості мови для опису подій минулого і сучасності, реагувати мовними засобами на соціальні й культурні явища; розпізнавати мовні засоби впливу, розрізняти техніки переконування та маніпуляції; вести аргументовану дискусію на відповідну тематику; читати і розуміти перекладені та адаптовані українською літературною мовою писемні джерела, авторські публікації на історичні й соціально-політичні теми; творити українською мовою (усно і письмово) тексти історичного та соціального змісту. Ставлення: повага до української як державної / рідної (у разі відмінності) мови, зацікавлення її розвитком, розуміння цінності кожної мови; критичне сприймання інформації історичного та

		суспільно-політичного характеру; толерантне ставлення до альтернативних висловлювань інших людей. Навчальні ресурси: доповідь, виступ, дискусія.
2	Спілкування іноземними мовами	Уміння: читати і розуміти науково-популярні публікації та художні твори історичного змісту іноземною мовою; знаходити потрібну інформацію про світ іноземними мовами; створювати іноземною мовою інформацію про минуле й сучасні суспільні (зокрема культурні) процеси в Україні; спілкуватися з однолітками, які представляють різні країни, для взаємообміну знаннями з історії. Ставлення: інтерес до історії культурного, економічного й суспільно-політичного життя країн регіону, Європи і світу. Навчальні ресурси: іншомовні науково-популярні публікації, адаптовані художні твори іноземною мовою.
3	Математична компетентність	Уміння: оперувати цифровими даними, математичними поняттями для пізнання і пояснення минулого й сучасних суспільних подій, явищ і процесів; перетворювати джерельну інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема тощо); будувати логічні ланцюжки подій, вчинків; використовувати статистичні матеріали у вивченні історії. Ставлення: прагнення обирати раціональні способи пояснення подій минулого, причин і можливих шляхів розв'язання сучасних соціальних, політичних, економічних проблем. Навчальні ресурси: джерела із статистичними даними у формі діаграм, таблиць, графіків тощо.
4	Основні компетентності у природничих науках і технологіях	Уміння: пояснювати та оцінювати вплив природного середовища на життя людини в окремі історичні періоди; розкривати зміст і значення господарських, промислових, наукових і науково-технічних революцій, вплив на суспільне життя технологій, технічних винаходів і наукових теорій. Ставлення: сталий інтерес до науково-технічного прогресу та здобутків природничих наук; визнання цінності природних ресурсів для сьогодення та майбутніх поколінь, готовність раціонально їх використовувати в повсякденному житті; сміливо реагувати на ризики екологічних загроз, долучаючись до громадських акцій на захист природи. Навчальні ресурси: матеріали про розвиток природничих наук у різні історичні періоди.
5	Інформаційно-цифрова компетентність	Уміння: використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її нагромадження, перевірки і впорядкування; створювати вербальні й візуальні (графіки, діаграми, фільми) тексти, мультимедійні презентації та поширювати їх; виявляти маніпуляції інформацією соціального та історичного змісту під час аналізу повідомлень електронних медіа; виявляти джерела й авторів інформації, робити коректні посилання. Ставлення: дотримання визначених норм поведінки і моральних правил у роботі з соціальною інформацією, зокрема дотримання авторського права. Навчальні ресурси: публікації на історичну, соціально-політичну тематику, електронні інформаційні ресурси, цифрові бібліотеки.
6	Уміння вчитися впродовж життя	Уміння: визначати власні навчальні цілі в соціальній сфері й галузі знань про минуле; аналізувати процес власного навчання,

		відстежувати зміни у сприйнятті інформації; знаходити й опрацьовувати джерела соціальної та історичної інформації; критично аналізувати й узагальнювати здобуті відомості й досвід. Ставлення: розуміння соціальної ролі освіти в минулому і тепер, відкритість до сталого самонавчання, бажання ділитися знаннями з іншими. Навчальні ресурси: матеріали, в яких відображено алгоритми опрацювання інформації соціального та історичного змісту.
7	Ініціативність і підприємливість	Уміння: використовувати досвід пізнання історії для вибору дійових життєвих стратегій; виявляти можливості й загрози для майбутньої професійної та підприємницької діяльності, аналізуючи світовий досвід та уроки минулого; працювати для загального добра громади; генерувати нові ідеї, оцінювати переваги і ризики, вести перемовини, працювати самостійно і в групі; планувати, організовувати, реалізовувати індивідуальні чи командні проекти (зокрема дослідницько-пошукового характеру), представляти їх результати. Ставлення: готовність використовувати досвід історії для самопізнання й досягнення добробуту; усвідомлення важливості дотримання етичних норм підприємницької діяльності та потреби розвитку соціально відповідального бізнесу; зважений підхід до ухвалення рішень, що несуть ризики, ґрунтований на досвіді минулого і сучасного соціального життя. Навчальні ресурси: біографії історичних постатей, відомих підприємців-меценатів, які розвивали українську культуру.
8	Соціальна та громадянська компетентності	Уміння: критично аналізувати джерела масової інформації для протистояння деструктивним і маніпулятивним технікам впливу; знаходити переконливі історичні приклади вирішення конфліктів; працювати в групі, досягати порозуміння та налагоджувати співпрацю, використовуючи власний і чужий, зокрема взятий з історії, досвід; бути активним і відповідальним членом громадянського суспільства, що знає права людини і вміє їх захищати; ухвалювати зважені рішення, спрямовані на розвиток місцевої громади і суспільства, використовуючи знання з історії та інших соціальних дисциплін; ефективно співпрацювати з іншими, ініціювати та реалізовувати проекти екологічного, соціального характеру. Ставлення: ідентифікування себе як особистості й громадянина України; усвідомлення цінності людини (її життя, здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки); співпереживання за долю рідних і близьких, інших осіб, що потребують допомоги і підтримки; пошанування досвіду й цінностей власного й інших народів, держав, релігій і культур; толерантне сприйняття і ставлення до життєвої позиції іншого; волонтерство, підтримка громадських проектів та ініціатив. Навчальні ресурси: Конституція України, міжнародні правові акти, біографії історичних постатей, сучасна публіцистика.
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	Уміння: образно мислити та уявляти; інтерпретувати твори мистецтва; розвивати власну національно-культурну ідентичність у сучасному багатокультурному світі; окреслювати основні тенденції розвитку культури в минулому та сьогоденні; використовувати мистецькі артефакти для пізнання минулого, осмислювати твори

		мистецтва в історичному контексті; зіставляти досягнення української культури з іншими культурами; виявляти вплив культури на особу та розвиток цивілізації. Ставлення: свідоме збереження і розвиток власної національної культури, повага до культур інших народів; відповідальна поведінка та піклування про пам'ятки української і світової культури; відкритість до міжкультурного діалогу. Навчальні ресурси: твори мистецтва, творчі проекти, інтерактивні заняття в музеях, галереях тощо.
10	Екологічна грамотність і здорове життя	Уміння: змінювати навколишній світ засобами сучасних технологій без шкоди для середовища; уміння надавати допомогу собі й тим, хто її потребує; ухвалювати рішення, обмірковуючи альтернативи і прогножуючи наслідки для здоров'я, добробуту і безпеки людини; регулярно практикувати фізичну діяльність, демонструвати рухові вміння й навички з фізичної культури та використовувати їх у різних життєвих ситуаціях. Ставлення: відповідальне ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей; дотримання морально-етичних і правових норм, правил екологічної поведінки в довкіллі; ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти, усвідомлення важливості бережливого природокористування, відповідальності за власну діяльність у природі; усвідомлення значення здоров'я для самовираження та соціальної взаємодії. Навчальні ресурси: соціальні / екологічні проекти; моделювання соціальних ситуацій, зокрема впливу природного та техногенного середовища на здоров'я і безпеку людини; мультимедійні презентації до проектів щодо добробуту, здоров'я і безпеки; інформація про історію спортивного руху в Україні.

Інтегровані змістові лінії

Інтегровані змістові лінії відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів; змістові лінії співвідносяться з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях. Навчання по змістових лініях реалізується через актуалізацію відповідних знанневих, діяльнісних і оцінно-ціннісних компонентів, творчу роботу при міжпредметній та внутрішньопредметній інтеграції, позакласну роботу і роботу гуртків за інтересами, участь у загальнонаціональних учнівських конкурсах.

Змістова лінія «**Екологічна безпека та сталий розвиток**» передбачає формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь. Учні 5–6 класів орієнтують на сприйняття природи як цілості, взаємозв'язку людини і природного середовища, залежність людини від природних ресурсів, бережливе ставлення до природного середовища. Учні 7–9 класів орієнтують на розуміння взаємозв'язку між культурним, соціальним, економічним і технологічним розвитком людства; важливості біологічної й культурної багатоманітності та екологічної стабільності; відповідальності людини за збереження природи; навчають замислюватися над проблемами навколишнього середовища та шляхами їх розв'язання.

Реалізація змістової лінії «**Громадянська відповідальність**» сприятиме формуванню діяльного члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми функціонування

суспільства, є вільною особистістю, яка визнає загальнолюдські й національні цінності та керується морально-етичними критеріями і почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці. Учні 5–6 класів орієнтують цінувати демократичний устрій, спільну діяльність, громадянську ініціативу й роботу, засновану на добровільності; бути ініціативним, формувати власну думку й уміти її висловлювати. Учні 7–9 класів орієнтують пізнавати і захищати свої права і права інших людей, розуміти зв'язок між громадянською позицією й розвитком суспільства; навчають усвідомлювати свою роль у суспільстві та відповідальність за його стан.

Вивчення питань, що належать до змістової лінії **«Здоров'я і безпека»**, має на меті сформувати учня як духовно, емоційно, соціально й фізично повноцінного члена суспільства, здатного дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище. Учні 5–6 класів навчають прагнути до усвідомлено-здорового розвитку, цінувати здоров'я і безпечну поведінку, знати джерела небезпеки й уникати небезпечних ситуацій, правильно поводитися в критичних і небезпечних ситуаціях. Учні 7–9 класів навчають осмислювати свої рішення і поведінку з огляду збереження здоров'я і безпеки, знати й цінувати права, обов'язки і відповідальність щодо безпеки власної й оточуючих людей, розуміти залежність між здоров'ям громадян і розвитком суспільства.

Змістова лінія **«Підприємливість та фінансова грамотність»** спрямована на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо). Учні 5–6 класів орієнтують на ініціативність і важливість роботи в цільових групах; навчають планувати діяльність, брати участь у спільних заходах, розуміти важливість економічного розвитку на засадах вільного підприємництва. Учні 7–9 класів орієнтують на розуміння зв'язку громадського і підприємницького секторів, навчають формувати власні (пов'язані з підприємницькою діяльністю) задуми і проекти, розуміти соціальну відповідальність підприємця.

Міжпредметні та предметні змістові лінії

Змістова лінія **«Культурна самосвідомість»** спрямована на розвиток школяра як особистості, яка розуміє роль культури у формуванні мислення, усвідомлює зміни різних культур упродовж історії, має уявлення про різноманіття культур та їх особливості, цінує свою культуру і культурну багатоманітність світу. Учні 5–6 класів орієнтують усвідомлювати і вивчати культурне різноманіття минулого і сучасного світу, здобувати знання про історію культур (зокрема української) та культурну взаємодію, бути толерантними. Учні 7–9 класів орієнтують усвідомлювати себе носіями і продовжувачами певної культури, розуміти важливість міжкультурного спілкування і співробітництва, з повагою ставитися до представників інших культур; розуміти значення культурної традиції для розвитку суспільства.

Під час вивчення питань, що належать до змістової лінії **«Інформаційне середовище»**, головною метою є зростання учня як людини, яка сприймає і розуміє навколишнє інформаційне середовище, здатна його критично аналізувати, а також діяти в ньому відповідно до своїх цілей і усталеної в суспільстві комунікативної етики. Учні 5–6 класів орієнтують на сталий пізнавальний пошук, на розуміння важливості різних джерел інформації; навчають вибирати (залежно від пізнавального інтересу, потреб чи життєвої ситуації) джерела інформації. Учні 7–9 класів навчають визначати свої інформаційні потреби й уміти знаходити потрібну інформацію, вміти критично аналізувати інформацію, відрізнити істотне від неістотного й висловлювати зважені судження.

Змістова лінія **«Цінності й моральність»** спрямована на формування учня як морально повноцінної людини, яка знає загальновизнані правила поведінки, дотримується їх у школі і поза школою, не байдужа до нехтування ними і за потреби реагує на це відповідно до можливостей. Учні 5–6 класів орієнтують на самопізнання, на повагу до цінностей, моральних норм і правил ввічливості, на дотримання в поведінці цих правил, на формування шкільного колективу, в якому поважають справедливість, чесність, турботу, людську гідність, дотримання слова, демократичність і рівність у

стосунках. Учні 7–9 класів орієнтують на участь у розробці етичного кодексу і правил поведінки колективу (класу, школи, гуртка за інтересами та ін.) і на їх дотримання; на розмірковування над принципами власної поведінки і поведінки інших людей; навчають робити відповідальний вибір.

Предметні компетентності

Комплексним показником рівня історичної освіти є **історична компетентність** учнів, тобто здатність пізнавати минуле, заснована на знаннях, ціннісних орієнтирах і досвіді, набутих під час навчання. До **елементів історичної компетентності** належать:

Хронологічна компетентність, тобто уміння орієнтуватися в історичному часі, встановлювати близькі та далекі причинно-наслідкові зв'язки, розглядати суспільні явища в конкретно-історичних умовах, виявляти зміни і тяглість життя суспільства;

Просторова компетентність – уміння орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури і природного довкілля;

Інформаційна компетентність – уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, визначати їх надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел;

Логічна компетентність – уміння визначати і застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій та явищ, ставити запитання та шукати відповіді, розуміти множинність трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації;

Аксіологічна компетентність – уміння формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, суголосну до цінностей та уявлень відповідного часу чи відповідної групи людей, осмислювати зв'язки між історією і сучасним життям.

Структура програми та організація навчання учнів

Програма складається з пояснювальної записки, структурованих за розділами очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць і змісту навчального матеріалу як основи для досягнення цих результатів. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності зорієнтовані на формування відповідних компетентностей і викладені через знання, розуміння й уміння, які відповідають знансєвому, смисловому й діяльнісному компонентам. Ціннісний компонент (зважаючи на особливості історичного матеріалу) окремо за розділами не описується, позаяк відображений у компонентах ключових компетентностей і актуалізується через знання, розуміння й уміння наскрізно в межах усіх розділів.

Зміст кожного розділу програми містить перелік історичних сюжетів, не розділених на окремі заняття. Вчителі, орієнтуючись на вимоги щодо підготовки учнів/учениць, мають можливість самостійно визначати назву теми, кількість і перелік питань до кожного уроку залежно від умов організації навчального процесу, пізнавальних можливостей школярів/школярок, класу та індивідуального підходу вчителя/вчительки до викладання. До кожної теми подано орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт, у деяких випадках – рекомендований (але не вичерпний) перелік історичних подій, об'єктів і джерел для організації навчальної роботи. Це не виключає залучення учителем/вчителькою інших джерел та пізнавальних завдань, зберігаючи загальну спрямованість роботи відповідно до компетентнісного підходу.

У програмі немає розподілу навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності. Тематика практичних і творчих робіт укладена таким чином, аби дати змогу вчителю диференціювати завдання в класі за рівнем складності. Для підвищення ефективності навчання, зокрема розподілу навчального часу, програма пропонує синхронізувати вивчення історії України та всесвітньої історії в 7–9 класах. Рекомендовану послідовність роботи над проблематикою історії України та всесвітньої історії за розділами наведено в таблиці наприкінці

пояснювальної записки, а також у записках перед програмою для кожного конкретного класу. Організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць за цією програмою учитель/вчителька відображає у власному календарно-тематичному плані або в робочій програмі, яку затверджує керівник навчального закладу. Робочу програму вчитель/вчителька укладає тоді, коли хоче вибудувати в межах навчальної програми власний алгоритм роботи з учнями/ученицями, зокрема акцентувати на певних навчальних цілях, змістових елементах, змінити послідовність вивчення матеріалу, додати матеріал з історії рідного краю, доповнити тематику практичних і творчих робіт тощо.

Практичні роботи є обов'язковими для кожного розділу програми. Вони можуть відбуватися в різних формах: як на окремій ланці уроку (для вивчення нового матеріалу, узагальнення, закріплення тощо), так і протягом усього уроку (лабораторно-практичне заняття). Така робота може виконуватися за вибором як учителя/вчительки, так і учнів, як у класі, так і вдома, але з обов'язковою презентацією її результатів на занятті. Організація лабораторно-практичних занять передбачає певну динаміку, яка полягає у збільшенні в кожному наступному класі лабораторної (обсяг, складність, характер і види джерел) і практичної (урізноманітнення способів діяльності) складової, ступеня самостійності учнів/учениць (від виконання роботи за допомогою вчителя/вчительки за докладною інструкцією до самостійного виконання за загальним завданням). За основними видами діяльності практичні роботи поступово змінюють свій характер від описових і частково-аналітичних до переважно аналітичних.

У визначенні результатів навчально-пізнавальної діяльності програма робить наголос на діяльнісному компоненті. На думку укладачів, ефективність навчання залежить передусім від залучення учнів/учениць до різноманітних видів діяльності, що дає змогу їм успішніше оволодівати суспільним досвідом і, як наслідок, забезпечує соціальну активність особистості, її спрямованість на творчу діяльність. Тому серед орієнтовних практичних завдань до кожного розділу вчитель/вчителька знайде й завдання творчого характеру, а також – у багатьох випадках – пропозиції щодо можливості використання міжпредметних зв'язків. Головним критерієм успішності роботи вчителя/вчительки за цією програмою є не так змістова повнота, як уміння налагодити творчу роботу школярів/школярок з орієнтацією на формування ключових і предметних компетентностей.

Послідовність вивчення курсів історії України і всесвітньої історії по класах

Клас	Навчальний курс	Кількість годин
5	Вступ до історії	35
6	Всесвітня історія. Історія України (Інтегрований курс)	70
7	Всесвітня історія Історія України	35 35
8	Всесвітня історія Історія України	35 52
9	Всесвітня історія Історія України	35 52

Таблиця для синхронізації курсів історії України та всесвітньої історії в 7–9 класах

Клас	Предмет	Розділ навчальної програми
7 клас	Всесвітня історія	<i>Повторення. Вступ</i>
	Всесвітня історія	<i>Розділ 1. Перші середньовічні держави</i>

	Історія України	Розділ 1. Виникнення та становлення Русі-України
	Всесвітня історія	Розділ 2. Середньовічний світ Західної Європи
	Всесвітня історія	Розділ 3. Європейське суспільство і держави в X–XV ст.
	Історія України	Розділ 2. Київська держава (Русь-Україна) наприкінці X – у першій половині XI ст.
	Історія України	Розділ 3. Київська держава у другій половині XI – першій половині XIII ст.
	Історія України	Розділ 4. Королівство Руське (Галицько-Волинська держава)
	Всесвітня історія	Розділ 5. Країни Центральної та Східної Європи в X–XV ст.
	Історія України	Розділ 5. Руські удільні князівства у складі сусідніх держав. Кримське ханство
	Всесвітня історія	Розділ 4. Матеріальний і духовний світ європейського Середньовіччя
	Всесвітня історія	Розділ 6. Середньовічний Схід
	Історія України	Узагальнення до курсу. Історія України в контексті епохи Середніх віків
8 клас	Всесвітня історія	Повторення. Вступ
	Всесвітня історія	Розділ 1. Великі географічні відкриття та становлення капіталістичних відносин
	Всесвітня історія	Розділ 2. Високе Відродження. Реформація в Західній Європі
	Всесвітня історія	Розділ 3. Держави Західної Європи в XVI–XVII ст.
	Історія України	Розділ 1. Українські землі у складі Речі Посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)
	Історія України	Розділ 2. Становлення козацтва (XVI – перша половина XVII ст.)
	Історія України	Розділ 3. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.
	Всесвітня історія	Розділ 4. Османська імперія. Країни Східної Європи в XVI – першій половині XVIII ст.
	Історія України	Розділ 4. Козацька Україна наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст.
	Всесвітня історія	Розділ 5. Епоха Просвітництва
	Історія України	Розділ 5. Українські землі в 20–90-х роках XVIII ст.
	Всесвітня історія	Розділ 6. Східний світ у XVI–XVIII ст. (оглядово)
	Історія України	Узагальнення до курсу: Історія України в контексті епохи Ранняго Нового часу
9 клас	Історія України	Повторення. Вступ.
	Всесвітня історія	Розділ 1. Європа в час Французької революції та наполеонівських війн
	Всесвітня історія	Розділ 2. Європа та Америка в добу революцій і національного об'єднання (1815–1870 рр.)
	Історія України	Розділ 1. Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.
	Історія України	Розділ 2. Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.
	Історія України	Розділ 3. Повсякденне життя та культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст.
	Всесвітня історія	Розділ 3. Модернізація країн Європи та Америки в останній третині XIX – на початку XX ст. Пробудження Азії
	Історія України	Розділ 4. Українські землі у складі Російської імперії в другій

		<i>половині XIX ст.</i>
	Історія України.	<i>Розділ 5. Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.</i>
	Всесвітня історія	<i>Розділ 4. Міжнародні відносини (друга половина XIX – початок XX ст.)</i>
	Історія України	<i>Розділ 6. Україна початку XX ст. перед викликами модернізації</i>
	Всесвітня історія	<i>Розділ 5. Розвиток культури та повсякденне життя (кінець XVIII – початок XX ст.)</i>
	Історія України	<i>Розділ 7. Повсякденне життя та культура України в середині XIX – на початку XX ст.</i>
	Всесвітня історія	<i>Узагальнення до курсу: Основні ідеї, здобутки, виклики «довгого» XIX ст.</i>

Пропедевтичний курс «Вступ до історії» (35 годин)

5 клас

Курс історії в 5 класі має пропедевтичний (вступний) характер. Головними завданнями курсу є: а) формування уявлень і початкових знань учнів про історію як галузь людських знань, як науку, що має свій предмет вивчення і свої методи дослідження; б) розвиток у школярів/школярок інтересу до предмета та мотивації до його вивчення як передумови до формування низки загальних (уміння вчитися впродовж життя, обізнаність і самовираження у сфері культури тощо) і предметних (хронологічна, просторова, інформаційна тощо) компетентностей; в) формування первинних уявлень про структуру і зміст історії України як передумови до реалізації засобами навчання наскрізних, міжпредметних і предметних змістових ліній (громадянська відповідальність, культурна свідомість тощо). Програма надає вчителю широкі можливості для самостійного наповнення навчальної роботи змістом відповідно до національного та локального вимірів, залишає простір для самостійних дій щодо форм і методів навчальної роботи. За потреби вчитель /вчителька може змінити порядок розділів програми, використовувати як пряму, так і зворотну хронологію, планувати вивчення інших (не тільки визначених у програмі) історичних осіб, подій, пам'яток з акцентом на історії України.

Структура курсу:

Вступ. *ЩО ТАКЕ ІСТОРІЯ*

Тема 1. *ВІДЛІК ЧАСУ В ІСТОРІЇ*

Тема 2. *ДЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ ІСТОРІЯ*

Тема 3. *ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ*

Тема 4. *ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ПАМ'ЯТКАХ*

Тема 5. *ДОСЛІДНИКИ ІСТОРІЇ*

Тема 6. *УСЕ МАЄ МИНУЛЕ*

Вступ. *ЩО ТАКЕ ІСТОРІЯ*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Розумію: – значення термінів «історія» й «історик»; – мотиви інтересу (звернення) людини до минулого; – взаємопов'язаність минулого, теперішнього і майбутнього; – завдання історії як шкільного предмета. Умію: – використовувати термін «історія» в різних значеннях (як оповідь, як досвід, як живу пам'ять про життя людей у минулому, як науку); – вправно користуватися підручником.	Що таке минуле, сучасне і майбутнє. Багатоманітність історії. Історія як наука та навчальний предмет. Історія України – складова європейської історії. Підручник з історії.
Узагальнення	

Тема 1. *ВІДЛІК ЧАСУ В ІСТОРІЇ*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
--	---

Знаю: – назви і хронологічні межі періодів європейської історії за культурними епохами: Первісне суспільство, Античність, Середні віки, Новий час. Розумію: – відмінність між календарним та історичним часом; – умовний характер прийнятих для вимірювання часу одиниць; – поняття «історична хронологія», «ера», «період (епоха)», «тисячоліття», «століття», «хронологічна таблиця»; – необхідність встановлення хронологічної послідовності подій; Умію: – співвіднести рік – століття – тисячоліття; – визначити тривалість історичної події; – побудувати шкалу історичного часу і встановити за її допомогою хронологічну послідовність подій; – створити і заповнити хронологічну таблицю.	Календарний та історичний час. Підрахунок історичного часу. Робота зі шкалою часу. Культурні епохи європейської історії (Первісне суспільство, Античність, Середні віки, Новий час). Історія України на шкалі часу.
Орієнтовний перелік важливих фактів (явищ) історії України для роботи зі шкалою часу: <i>Київська держава (княжа Русь-Україна. IX–XIII ст.); Королівство Руське (Галицько-Волинська держава. XIII – середина XIV ст.); Козацька республіка / Військо Запорозьке / Гетьманщина (середина XVI – XVIII ст.); творення нової України, держава Україна (XIX–XX ст.).</i> Події історії рідного краю (на вибір учителя /учительки). Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – співвіднести рік – століття – тисячоліття; – встановити тривалість історичної події; – розмістити події на шкалі часу, у хронологічній таблиці; – встановити хронологічну послідовність подій (за допомогою шкали часу, хронологічної таблиці); – розв’язати історичну задачу на обчислення часу.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Тема 2. ДЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ ІСТОРІЯ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – як описати і показати на карті: а) кордони та столиці: Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини, сучасної України; б) територіальні межі окремих історико-географічних регіонів України; в) територіальне розташування рідного міста/селища/села. Розумію:	Географічний та історичний простір. Робота з історичною картою. Україна на картах (мапах) упродовж історії. Територіальні межі (кордони) Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини та їх зміни. Терени творення нової України. Держава Україна та її сусіди. Історико-географічні регіони України та їх особливості (на вибір учителя /учительки, оглядово).

– територію як місце, де відбувалися (розгорталися в часі) історичні події; – поняття «історична карта», «контурна карта»; «історико-географічний регіон», «державний кордон»; – відмінність між географічною (фізичною) та історичною картами; – як природні умови можуть впливати на життя людей (на прикладі окремих історико-географічних регіонів України); – як історики визначають: а) територіальні межі (кордони) Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини; б) історико-географічних регіонів України; в) межі населених пунктів (міст, селищ і сіл); – як читати історичну карту за її легендою. Умію: – скласти розповідь за історичною картою; – визначити географічне розташування й природні умови названих учителем історико-географічних регіонів; – позначити і надписати на контурній карті названі вчителем історико-географічні регіони, територію рідного краю, рідне місто/селище/село.	Територіальне розташування та історичне походження рідного міста/села.
Історико-географічні регіони України для роботи з картою: <i>Середнє Подніпров'я, Чернігово-Сіверщина, Галичина, Волинь, Поділля, Буковина, Закарпаття, Донщина, Слобожанщина, Північне Причорномор'я, інші.</i> Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – визначити просторове (територіальне) розташування історико-географічного регіону; – охарактеризувати (за картою) природні умови для вказаних учителем історико-географічних регіонів; – позначити і надписати на контурній карті вказані учителем історико-географічні регіони, територію рідного краю, рідне місто/селище/село.	
Міжпредметні зв'язки: 5 клас. Природознавство. Розділ: Земля – планета Сонячної системи. Тема: Людина на планеті Земля (Учень /учениця розуміє людину як частину природи. Зв'язок людини з природою. Зміни в природі, що виникають унаслідок природних чинників і діяльності людини).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Тема 3. ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – різновиди історичних джерел (наводжу приклади); Розумію: – історичне джерело як усе те, що було створене	Історичні джерела та їх різновиди. Виявлення та збереження історичних джерел. Потреба залучення різних джерел для відображення повноти історії. Робота з історичними джерелами. Залучення різних

в минулому людьми і збереглося; – як історики довідуються про минулі часи на основі археологічних розкопок, писемних, речових і усних джерел та як працюють із джерелами; – які способи для виявлення, дослідження і збереження історичних джерел використовують сучасні історики; – відмінність між минулою дійсністю та джерельними відомостями про неї: як обставини життя, погляди і бажання людей можуть впливати на зміст історичних джерел; – як і де зберігають історичні джерела (музей, архів, бібліотека, історико-архітектурний заповідник); – поняття: а) «речове джерело», «археологія», «експонат»; б) «писемне джерело», «піктографічне (малюнкове) письмо», «ієрогліфічне письмо», «абеткове письмо», «літопис»; в) «усне джерело», «міф», «легенда», «прислів'я»; в) «музей», «архів». Умію: – розрізнити історичні джерела за видами; – поставити запитання до змісту історичних джерел; – визначити час і місцевість, де були створені вказані учителем джерела з історії України; – розпізнати відомості про осіб і події та судження про них.	джерел для достовірного відображення минулого. Критичне ставлення до джерельних відомостей. Місця, де зберігають історичні джерела.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – згрупувати надані учителем історичні джерела за різновидами, часом і територією створення; – добрати інформацію про минуле з візуальних джерел (сімейного фотоальбому, зображень пам'яток історії тощо, <i>на розсуд учителя /учительки</i>); – висловити враження (усно або письмово) від екскурсії до місцевого історичного (красназавчого) музею або архіву.	
Міжпредметні зв'язки: 5 клас. Українська література. Розділ: Світ фантазії та мудрості. Тема: Міфи і легенди давніх українців. Народні перекази (Учень /учениця розуміє роль і місце реального та фантастичного в житті, міфи як первісні уявлення про всесвіт і людину, реальні та фантастичні елементи людської поведінки); 5 клас. Українська мова. Розділ: Відомості із синтаксису та пунктуації. Тема: Речення, його граматична основа (Учень /учениця складає твір-роздум за колективно складеним планом у художньому стилі (орієнтовні теми: «Чому необхідно знати історію свого народу», «Чого не можна купити за гроші»).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Тема 4. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ПАМ'ЯТКАХ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – 988 р. – хрещення Русі;	Пам'ятки історії як джерело історико-культурної інформації. Пам'ятник

– 1253 р. – коронація Данила Галицького; – 1648 р. – початок визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Утворення Української козацької держави; – 1917–1921 рр. – Українська революція. Формування національної державності; – 1932–1933 рр. – Голодомор як геноцид українського народу; – 1939–1945 рр. – трагедії й звятиги українського народу в роки Другої світової війни; – 24 серпня 1991 р. – Акт проголошення незалежності України; – 28 серпня 1996 р. – ухвалення Конституції України; – 2013–2014 рр. – Революція Гідності. Розумію: – пам'ятку історії як скарб, гордість і надбання народу; – поняття «історична пам'ять», «пам'ятка історії», «пам'ятник», «права людини і громадянина», «конституція»; – як і навіщо турбуватися про пам'ятки історії рідного краю. Умію: – розпізнати історичні пам'ятки і пам'ятники; – описати пам'ятку історії; – показати на карті місцевість, де розташовані вказані вчителем пам'ятки історії України; визначити епоху, в яку вони виникли; – відшукати (у бібліотеці, за допомогою електронних ресурсів) і впорядкувати (поставити запитання, скласти план) інформацію про пам'ятки і пам'ятники, що встановлені в Україні, у рідному краї; – розповісти про події, життєвий шлях осіб, яким зведено пам'ятники; – наводити приклади порушення прав людини у минулому; – розпізнати символічний зміст пам'ятників.	як витвір мистецтва для увічнення пам'яті про подію або особу. Робота з візуальними і писемними джерелами, які зберігають пам'ять про історію України: а) князя Русь-Україна: Володимир і Данило Галицький; б) козацька Україна: Богдан Хмельницький; в) новітня Україна: на шляху до державної незалежності (Українська революція, Голодомор, Друга світова війна, проголошення незалежності України, ухвалення Конституції України, Революція Гідності).
Орієнтовний перелік пам'яток і пам'ятників України для навчальної роботи: <i>пам'ятники Володимиру Великому і княгині Ользі (м. Київ), Софійський собор (м. Київ), пам'ятник королеві Данилу (м. Львів), резиденція Богдана Хмельницького (м. Чигирин), пам'ятник Богдану Хмельницькому (м. Київ), ханський палац (м. Бахчисарай), пам'ятник Михайлові Грушевському (м. Київ), пам'ятник Героям Крут (Чернігівська обл.), Меморіал воїнам УГА (Личаківський цвинтар у Львові), Національний музей «Меморіал пам'яті жертв Голодомору в Україні» (м. Київ), меморіальний простір у Бабиному Яру (м. Київ), монумент «Батьківщина-мати» і Національний музей історії України у Другій світовій війні (м. Київ), монумент Незалежності (м. Київ), Меморіал Героям Небесної Сотні (м. Київ).</i> Пам'ятки історії й пам'ятники рідного краю (на вибір учителя /учительки). Це можуть бути	

замки і палаци, фортеці, храми і монастирі, вулиці й площі, парки і сади, заповідники тощо. Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – згрупувати пам'ятки історії за періодами та історико-географічними регіонами; – прочитати символіку пам'ятників історичним подіям і особам (<i>на вибір учителя</i>); – розповісти (усно або письмово) про відвідану пам'ятку історії або пам'ятник, установлений у рідному краї (<i>на вибір учителя /учительки або учнів /учениць</i>); – проаналізувати витяги з правових пам'яток України (зокрема Конституції України) та поміркувати про їхню роль у захисті прав людини і громадянина.	
Міжпредметні зв'язки: 5 клас. Образотворче мистецтво. Розділ: Види образотворчого мистецтва. Тема: Декоративно-прикладне мистецтво (Учень /учениця висловлює судження про твори декоративно-прикладного мистецтва та скульптури, усвідомлює їх значення у формуванні та збереженні національної спадщини України та світу, усвідомлює роль і значення скульптури, декоративно-прикладного мистецтва в житті людей); 5 клас. Образотворче мистецтво. Розділ: Скульптура. Тема: Декоративно-прикладне мистецтво (Учень /учениця усвідомлює значення збереження національної спадщини України та світу, усвідомлює роль і значення скульптури, декоративно-прикладного мистецтва в житті людей); 5 клас. Музичне мистецтво. Розділ: Види музичного мистецтва. Тема: Музика як вид мистецтва. Народна музика (Учень /учениця наводить приклади значення музики в житті, зокрема в побуті, медіа-просторі; усвідомлює українську культурну ідентичність, виявляє шану до мистецького надбання українського народу і гордість за нього); 5 клас. Мистецтво. Розділ: Види мистецтва. Тема: Народне і професійне мистецтво (Учень /учениця виявляє емоційно-ціннісне ставлення до народного і професійного мистецтв, висловлює судження про загальнолюдські, естетичні та художні цінності, транслятором яких є мистецтво, пропагує національну культуру через власну та художньо-творчу діяльність).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Тема 5. ДОСЛІДНИКИ ІСТОРІЇ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – імена руських і козацьких літописців, назви їхніх праць; – імена українських істориків та назви головних їхніх досліджень. Розумію: – значення для людини пам'яті про власне минуле, минуле родини, народу; – взаємопов'язаність історичних подій; – правила, якими керуються історики в дослідницькій роботі; – поняття «історичний факт», «історична особа», «історичний образ», «історичне дослідження». Умію: – відрізнити науково-популярний історичний текст від художнього; – підготувати повідомлення про історичний факт, спираючись на відомості з кількох джерел; – зіставити вибрані події з історії родини,	Головні цілі пізнання минулого. Фах історика. Що таке історичний факт, історична особа, історичне дослідження. Історичні праці про Україну та їхні автори: а) руські літописи. «Повість минулих літ» літописця Нестора; б) козацькі літописи. Літопис Самійла Величка; в) історичні праці XIX – початку XX ст. «Історія України-Руси» Михайла Грушевського. Дослідження з історії рідного краю (<i>на вибір учителя /учительки</i>). Наукове і мистецьке осмислення минулого. Художні твори про минуле України (<i>на вибір учителя /учительки</i>).

рідного краю та України; – пояснити своє ставлення до історичних фактів і осіб, подій власного життя.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати міні-дослідження з історії своєї родини, використовуючи відомості з різних доступних джерел; – зіставити й пов'язати вибрані факти з історії України, рідного краю і своєї родини; – представити повідомлення з історії родини, підготувати презентацію родового дерева.	
Міжпредметні зв'язки: 5 клас. Українська література. Розділ: Історичне минуле нашого народу. Тема: Літописні оповіді (Учень /учениця знає про історичну і літературну пам'ятку «Повість минулих літ» та значення давнього літописання для нащадків); 5 клас. Українська мова. Розділ: Пряма мова. Діалог. Тема: Пряма мова. Діалог (Учень /учениця складає тексти, використовуючи речення з прямою мовою, діалогом, із висловленнями відомих людей, крилатими висловами для докладної, точної й виразної передачі почутого й прочитаного).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Тема 6. *УСЕ МАЄ МИНУЛЕ*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – 1632 р. – утворення Києво-Могилянської колегії; – 1661 р. – заснування Львівського університету; – 1805 р. – відкриття Харківського університету; – 1834 р. – відкриття Київського університету (університету Святого Володимира); – 1896 р. – перші сучасні Олімпійські ігри; – 1960-і роки – початок комп'ютеризації. Розумію: – господарство (економіку) як виробництво необхідних для життя і розвитку суспільства речей і послуг, обмін ними, їх розподіл і використання; – причини підвищення ролі міст у господарському й культурному житті суспільств; – освіту як спосіб включення людини в суспільство відповідно до її здібностей і зусиль, а науку й мистецтво – як способи пізнання й відображення людиною світу й життя; – гру як спосіб набуття досвіду, рівновартісного праці й навчання; – поняття «натуральне господарство», «ринкове господарство», «місто», «епідемія», «університет», «дозвілля». Умію: – розпізнати явні зміни, яких упродовж історії зазнало життя в місті й селі;	Праця і господарство: колись і сьогодні. Традиційні заняття українців. Від натурального до ринкового господарства. Застосування досягнень науки й техніки у виробництві та його наслідки. Місто та село. Заняття та умови життя населення в українських містах і селах у минулому і тепер. Наука та освіта. Школи й університети на українських теренах. Зростання ролі розумової праці. Турбота про здоров'я. Медицина. Аптеки. Спорт. Як колись проводили вільний час.

– розпізнати явні зміни, які відбулися в історії у сфері освіти й науки; – встановити окремі причини зростання тривалості життя людей упродовж останніх століть; – висловити припущення про характер занять людей у майбутньому.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – на основі інформації від батьків (бабусь і дідусів, інших родичів), а також доступних писемних і речових джерел: а) порівняти ігри на дозвіллі (й іграшки) батьків і власні; б) підготувати повідомлення (міні-проект) про одяг людини в минулому; в) підготувати повідомлення (міні-проект) про харчування людей у минулому; г) скласти розповідь про родинні традиції та свята.	
Міжпредметні зв'язки: 5 клас. Інформатика. Розділ: Мережеві технології та Інтернет. Тема: Пошук відомостей у мережі Інтернет. Безпечне користування Інтернетом (Учень /учениця критично оцінює відомості, отримані з мережі Інтернет); 5 клас. Англійська мова. Теми: Я, моя родина, мої друзі. Подорож. Рідне місто/село (Учень /учениця висловлює судження про свої родинні зв'язки, професії батьків, друзів, основні історичні та культурні відомості про Україну та Велику Британію).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Всесвітня історія. Історія України

(інтегрований курс) (70 годин)

6 клас

Інтегрований курс історії (*Всесвітня історія. Історія України*) для 6 класу є першим систематичним курсом історії в середній школі. Його особливостями є, по-перше, інтегрований характер — давня історія України вивчається як складова всесвітньої історії; по-друге, вивчення історичного матеріалу здійснюється в широких хронологічних межах: від появи первісних людей до падіння Західної Римської імперії. Головними завданнями курсу є: а) сформулювати в учнів /учениць розуміння цивілізаційної значущості стародавнього періоду в історії України, Європи та світу в цілому, античної цивілізації як основи для подальшого розвитку європейських суспільств; б) сприяти формуванню засобами історії низки загальних (уміння вчитися впродовж життя, соціальна та громадянська компетентність, обізнаність у сфері культури тощо) і предметних (хронологічна, просторова, інформаційна тощо) компетентностей через актуалізацію змістових ліній (або їх елементів): сталого розвитку (з розумінням залежності людини і суспільств від природного середовища), громадянської відповідальності, культурної самосвідомості, життя в інформаційному середовищі, моральних цінностей; в) розвивати пізнавальний інтерес учнів /учениць до минулого через створення умов для активної взаємодії між вчителем /учителькою і учнями /ученицями, виконання учнями /ученицями творчих практичних завдань.

Структура курсу:

Вступ. КОЛИ І ЯК РОЗПОЧАЛАСЯ ІСТОРІЯ ЛЮДСТВА

Розділ 1. ПЕРВІСНІ СПІЛЬНОТИ. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ

Розділ 2. СТАРОДАВНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ АЗІЇ ТА АФРИКИ

Розділ 3. АНТИЧНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ

Розділ 4. ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ІНШИХ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

Вступ. КОЛИ І ЯК РОЗПОЧАЛАСЯ ІСТОРІЯ ЛЮДСТВА

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: — час появи людини на теренах України; — послідовність періодів історії людства, якими послуговуються богослови, антропологі, археологи й історики. Розумію: — предмет і завдання історії; — сутність наукових і релігійних теорій походження людини; — періодизацію як спосіб упорядкування історії; — давню історію України як складову світової історії; — критерії, які історики й археологи використовують для періодизації історії України та світової історії; — поняття «ера (історична доба)», «кам'яний вік», «бронзовий вік», «залізний вік»,	Предмет і завдання історії. Теорії походження людини. Періодизації історії людства (антропологічна, археологічна, історична). Як працювати з підручником інтегрованого курсу історії (<i>Всесвітня історія. Історія України</i>) для учнів/учениць 6 класу

«первісні часи», «античність», «антропологія», «археологія». Умію: – співвіднести дату події з історичним періодом (з допомогою шкали часу); – розв’язати історичну задачу на обчислення часу; – вправно користуватися підручником для виконання завдань у класі й удома.	
Орієнтовна тема практичної роботи: – Лічба часу в історії стародавнього світу [завдання: встановити особливості літочислення до нашої ери (з допомогою шкали часу); збудувати та зіставити археологічну й історичну часові шкали; визначити (за датою), до якого періоду належить подія (з допомогою археологічної та історичної часових шкал)].	
Узагальнення	

Розділ 1. ПЕРВІСНІ СПІЛЬНОТИ. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – назви відомих пам’яток (стоянок) первісних людей на теренах України; – винаходи і пам’ятки культури первісних людей (за матеріалами з теренів України). Розумію: – сутність «неолітичної революції» як процесу переходу людства від привласнювального (збиральництво, мисливство, рибальство) до продуктивного (відтворювального) господарства (землеробства, скотарства і ремесел); – сутність первісних форм релігійних вірувань: фетишизму, тотемізму, анімізму та магії; – риси господарства, суспільного устрою й світосприйняття як основу історичного опису життя людей у минулому; – поняття «homo sapiens (людина розумна)», «стоянка первісних людей», «археологічна культура», «родова громада (рід)», «територіальна (сусідська) громада», «плем’я», «ремесло», «мораль», «звичай». Умію: – співвіднести археологічну й історичну періодизацію історії стародавнього світу; – показати на карті стоянки первісних людей і територіальні межі трипільської культури; – описати спосіб життя первісних людей; – розпізнавати пам’ятки трипільської культури.	Як працюють археологи. Природні умови, спосіб життя, суспільна організація, світорозуміння і мораль первісних людей. Основні стоянки і пам’ятки первісних людей на території України. Трипільська археологічна культура.
Рекомендовані для навчальної роботи стоянки первісних людей: <i>Королеве (Закарпаття), Мізин (Чернігівщина), Кирилівка (м. Київ), Межиріч (Черкащина), Кіік-Коба (Крим) та ін.</i>	

Стоянки первісних людей на території рідного краю (на вибір учителя /учительки), інші відомі стоянки. Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – позначити на контурній карті стоянки первісних людей на теренах України (за переліком учителя), межі поширення і протоміста трипільської культури; – описати спосіб життя первісних людей (мисливців і рибалок, землеробів і скотарів) на основі археологічних речових джерел. Міжпредметні зв'язки: 6 клас. Географія. Розділ: Планета людей. Тема: Кількість і розміщення населення на Землі (Учень/учениця толерантно ставиться до представників людських рас та народів світу, розуміє історичний взаємозв'язок людини із природою, оцінює вплив людини на природу, наслідки господарської діяльності для сучасної людини).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 2. СТАРОДАВНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ АЗІЇ ТА АФРИКИ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні й територіальні межі давньоєгипетської цивілізації, цивілізацій Дворіччя (Шумер, Вавилон), Фінікії (міст-держав) та Ізраїльсько-Юдейського царства; – час об'єднання Єгипту, укладення кодексу законів Хаммурапі; – роки правління царів Давида і Соломона; – назви відомих пам'яток давньоєгипетської цивілізації (Великі піраміди), Дворіччя (стела Хаммурапі), Фінікії (алфавіт), Ізраїльсько-Юдейського царства (Біблійні заповіді, храм Соломона). Розумію: – цивілізацію як історично-культурний феномен; – вплив природно-географічних умов на господарське життя, організацію влади та міфологію давніх суспільств; – причини виникнення міст, соціальних верств і держави; – поняття «цивілізація», «іригаційне (зрошувальне) землеробство», «колонізація», «суспільство», «суспільна верства», «держава», «місто-держава», «фараон», «закон», «реформа», «релігія», «політеїзм», «монотеїзм», «Біблія», «міфологія», «ієрогліф», «клинопис»; – вплив світогляду на спосіб життя давніх людей і суспільств; – причини злету і занепаду стародавніх держав і суспільств; – організацію суспільств і держав як основу для	Що в історії називають цивілізацією. Цивілізація долини Нілу. Природно-географічні умови розвитку давньоєгипетської цивілізації. Повсякдення й господарське життя. Організація суспільства і влади в Давньому Єгипті. Міфологія, писемність і мистецтва. Будівництво пірамід. Цивілізації Дворіччя. Природно-географічні умови розвитку Шумеру та Вавилону. Повсякдення і господарське життя. Організація суспільства і влади у містах-держав і царствах Дворіччя. Закони Хаммурапі. Міфологія, писемність і мистецтва. Епос про Гільгамеша. Фінікія. Ізраїльсько-Юдейське царство. Природно-географічні умови розвитку. Повсякдення й господарське життя. Фінікійська колонізація. Карфаген. Алфавіт. Ізраїльсько-Юдейське царство: організація влади й суспільства. Єрусалим. Біблія як історичне джерело.

їх характеристики засобами історії; – значення Біблії як історичного джерела. Умію: – позначити на карті (використовуючи географічні орієнтири) давні цивілізації й міста; – охарактеризувати давні суспільства і держави; – описати повсякденне життя представників різних верств давніх суспільств; – осмислити і передати враження, яке могли справляти на давнє населення і справляють на туристів пам'ятки мистецтва Давнього Єгипту та Передньої і Центральної Азії (Великий сфінкс, храм Соломона та ін.); – зіставити умови розвитку та характерні ознаки суспільств і держав Давнього Єгипту і Передньої та Центральної Азії.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – позначити на контурній карті річки Ніл, Тигр і Євфрат, розташування Мемфісу, Шумеру, Вавилону, Карфагену, Єрусалиму, територіальні межі давніх цивілізацій Азії та Африки; – охарактеризувати структуру суспільств і держав (Єгипетського, Вавилонського, Ізраїльсько-Юдейського царств, міст-держав Шумеру та Фінікії); – оцінити (на основі витягів із Книги мертвих, законів Хаммурапі) правове становище населення в давніх державах Північної Африки, Передньої та Центральної Азії; – зіставити умови розвитку й характерні ознаки суспільств і держав Давнього Єгипту, з одного боку, і Передньої та Центральної Азії, з іншого; – підготувати повідомлення про повсякденне життя представників різних верств у стародавніх суспільствах.	
Міжпредметні зв'язки: 6 клас. Зарубіжна література. Розділ: Міфи народів світу. Тема: Єгипетські міфи (Учень/учениця усвідомлює єдність людини й природи, оцінює вплив міфів на подальший розвиток культурних традицій народів світу); 6 клас. Інформатика. Розділ: Комп'ютерні презентації. Тема: Програмне забезпечення для створення й відтворення комп'ютерних презентацій (Учень/учениця обґрунтовує доцільність використання презентацій у своїй навчальній діяльності та повсякденному житті); 6 клас. Географія. Розділ: Способи зображення Землі. Тема: Географічні карти, їх елементи. Легенда карти. Масштаб карт. Географічні атласи (Учень/учениця оцінює практичне значення плану та географічних карт для себе і своєї родини); 6 клас. Українська мова. Розділ: Іменник. Тема: Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль (Учень/учениця створює розповідь, інформаційний допис, повідомлення про уявну подорож Україною або країн зарубіжжя з використанням власних назв).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 3. АНТИЧНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – часову послідовність Мінойської, Ахейської (палацових), грецької античної (полісної) цивілізацій; – хронологічні межі існування на території	Періодизація історії давніх Греції та Риму. Природно-географічні умови Балканського півострова. Археологічне відкриття Мінойської й Ахейської палацових

України грецьких поселень (полісів); – часову послідовність панування у степах Північного Причорномор'я кіммерійців, скіфів, сарматів, готів, гунів; – хронологічні межі існування Римської республіки та Римської імперії; – час зародження й утвердження християнства, визнання християнства державною релігією Римської імперії, поділу Римської імперії на Західну та Східну (Візантію); – пам'ятки культури Давньої Греції, Скіфії й Риму (Афінський акрополь, пектораль із кургану Товста Могила, маяк Александрії, Колізей у Римі, Венера Мілоська та ін.); – час формування давніх слов'ян і напрямки їх розселення з історичної прабатьківщини; – самоназви і пам'ятки культури давніх слов'ян. Розумію: – ідейну близькість давньогрецької, елліністичної й давньоримської культур; – особливості античної демократії, зміст прав і обов'язків громадян Афін і Риму, безправ'я рабів; – причини піднесення й занепаду грецьких полісів (Афін, Спарти), Великої Скіфії та Римської держави; – передумови Великої грецької колонізації та Великого переселення народів; – внесок античної цивілізації в історію людства, зв'язок античної цивілізації зі спільнотами на українських теренах; – виникнення передумов для державності в давніх слов'ян як результат розселення, господарського (землеробство) і культурного розвитку; – історичне значення християнства; – поняття «еллінізм», «поліс», «громадянин», «демос», «аристократія», «тиранія», «демократія», «пантеон богів», «республіка», «імперія», «патриція», «плебеї», «сенат», «диктатор», «вето», «легіон», «провінція», «гладіатор», «експансія», «курган», «прабатьківщина слов'ян», «розселення слов'ян». Умію: – охарактеризувати й зіставити суспільний устрій та повсякденне життя Афін і Спарти, становище патриціїв і плебеїв; – охарактеризувати суспільний устрій Римської держави часів принципату Октавіана Августа, повсякденне життя мешканців античних	цивілізацій. Давньогрецьке суспільство. Афіни і Спарта. Греко-перські війни. Утвердження демократії в Афінах за Перикла. Господарювання і повсякденне життя в Давній Греції. Грецька релігія та міфологія. Античні олімпійські ігри. Сім'я, освіта та виховання афінян і спартанців. Підкорення Греції Філіпом II. Александр Македонський. Елліністичні держави. Культура елліністичної доби. Велика грецька колонізація. Заснування античних грецьких поселень на території України (у Північному Причорномор'ї). Суспільне, господарське життя і побут в античних полісах на території України. Взаємини греків і місцевого населення. Кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуні. Природно-географічні умови Апеннінського півострова. Виникнення міста Рима. Римська республіка в V–I ст. до н.е.: соціальний устрій та організація влади. Військова експансія Риму. Диктатура Цезаря. Римська імперія. Октавіан Август. Пантеон римських богів. Римське право. Мистецтво Давнього Риму. Кризові явища в Римській імперії. Виникнення і поширення християнства. Перетворення християнства на офіційну релігію Римської імперії. Розпад Римської імперії. Велике переселення народів. Падіння Західної Римської імперії. Походження (витоки) слов'янських народів. Природно-географічні умови історичної прабатьківщини слов'ян. Суспільне та господарське життя і духовний світ. Передумови розселення слов'ян. Розвиток слов'янських племен у процесі розселення. Анти і склавини на теренах України.
--	---

полісів Північного Причорномор'я, діяльність Перикла, Александра Македонського, Юлія Цезаря та Октавіана Августа (<i>на вибір учителя/учительки</i>); – визначити причини зміни у ставленні Римської держави та суспільства до християнської церкви; – пояснити, як у добу античності соціальне становище особи впливало на її повсякденне життя; – охарактеризувати спосіб життя (суспільну організацію, господарські заняття, духовний світ) давніх слов'ян; – визначити причини розселення давніх слов'ян поза межі території історичної прабатьківщини; – показати на карті історико-географічні об'єкти античної цивілізації (античні міста, держави, напрямки Великої грецької колонізації, Східного походу Александра Македонського, Великого переселення народів та ін.).	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – позначити на контурній карті: а) Балканський і Апеннінський півострови, античні грецькі поселення (Мікени, Афіни, Спарта, Тіра, Ольвія, Пантікапей, Херсонес); б) кордони Боспорського царства, Перської держави, держави Александра Македонського, Римської держави часів принципату Октавіана Августа, Афіни, Спарту, Александрію, Рим, Константинополь (Візантій); в) напрямки Великої грецької колонізації, Східного походу Александра Македонського, Великого переселення народів; г) прабатьківщину слов'ян і напрямки їх розселення, територіальні межі союзів антів і склавинів; – охарактеризувати спосіб життя мешканців античних полісів Північного Причорномор'я (за доступними текстовими джерелами) і скіфських племен (за книгою «Мельпомена» з Геродотової «Історії в дев'яти книгах»); – зіставити суспільний устрій Афін і Спарты, повсякденне життя населення цих міст; – порівняти правове становище різних груп громадян, а також громадян і негромадян у Стародавньому Римі; – укласти програму античних Олімпійських ігор або мандрівки з оглядом пам'яток культури давніх Греції та Риму (<i>у формі рольової гри</i>); – сформулювати життєву позицію (вибір у конкретній життєвій ситуації) історичного персонажа на основі висловів з його творів (<i>на вибір учителя/учительки</i>).	
Міжпредметні зв'язки: 6 клас. Зарубіжна література. Розділ: Міфи народів світу. Тема: Грецькі міфи (Учень/учениця усвідомлює єдність людини й природи, оцінює вплив міфів на подальший розвиток культурних традицій народів світу); 6 клас. Географія. Розділ: Уявлення про Землю у давнину. Тема: Уявлення про форму Землі. Зображення Землі на картах Ератосфена, Птолемея (Учень/учениця розуміє внесок античних учених у становлення географії як науки, складає за допомогою членів родини короткі повідомлення про пізнання Землі у давнину).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 4. ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ІНШИХ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
--	---

Знаю: – хронологічні межі Великого переселення народів; – час формування європейської, китайської, індійської, ісламської та інших сучасних цивілізацій; – пам'ятки культури китайської (Велика китайська стіна, порцелянова армія Цинь Шіхуанді) й індійської (Мохенджо-Даро) цивілізацій. Розумію: – вплив культурних запозичень на розвиток відкритих і закритих цивілізацій, пов'язаність культур зниклих і сучасних цивілізацій; – соціальний досвід і культурні здобутки народів Середземноморського культурного простору, Велике переселення народів, поширення християнства й падіння Західної Римської імперії як витоки й умови формування сучасної європейської цивілізації; – досвід античної цивілізації як запоруку ефективної відповіді європейців на цивілізаційні виклики сучасності; – поняття «цивілізація», «історичний досвід», «варна», «індуїзм», «буддизм», «конфуціанство», «іслам». Умію: – визначити внесок давніх греків і римлян у культуру сучасних європейських народів, зокрема українців; – показати на карті: а) територіальні межі європейської, китайської, індійської, ісламської цивілізацій; б) долини річок Інд, Ганг, Хуанхе, Янцзи, терени давніх Індії й Китаю; – визначити особливості господарства, суспільного життя й культури давніх Індії та Китаю	Причини зникнення стародавніх цивілізацій. Сучасні цивілізації на мапі світу. Головні ознаки європейської цивілізації та її історичне підґрунтя. Китайська, індійська, ісламська та інші цивілізації. Цивілізаційні взаємодії
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – добрати інформацію про правила і переконання (звичаї, юридичні норми, фразеологізми тощо), а також елементи побутової культури (будівлі, меблі, одяг, їжа), запозичені українцями в давніх греків і римлян; – зіставити господарство, суспільне життя й культуру населення давніх Греції та Риму, з одного боку, й Індії та Китаю, з іншого.	
Міжпредметні зв'язки: 6 клас. Зарубіжна література. Розділ: Міфи народів світу. Тема: Індійські міфи (Учень/учениця усвідомлює єдність людини й природи, оцінює вплив міфів на подальший розвиток культурних традицій народів світу).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Історія України (35 годин) Всесвітня історія (35 годин) 7 клас

Курс історії для 7 класу передбачає вивчення періоду Середньовіччя (V–XV ст.) і складається з двох окремих предметів: історії України та всесвітньої історії. Зважаючи на завдання формування в семикласників цілісних уявлень про події, явища, процеси періоду Середніх віків, взаємовплив народів і цивілізацій цієї доби, розуміння значущості внеску Середньовіччя, зокрема українського, у світову політичну й культурну спадщину, програма пропонує такий порядок синхронізації названих курсів: Всесвітня історія. Повторення. Вступ. — Всесвітня історія. Розділ 1. *Перші середньовічні держави*. — Історія України. Розділ 1. *Виникнення та становлення Русі-України*. — Всесвітня історія. Розділ 2. *Середньовічний світ Західної Європи*. — Всесвітня історія. Розділ 3. *Європейське суспільство і держави в X–XV ст.* — Історія України. Розділ 2. *Київська держава (Русь-Україна) наприкінці X – у першій половині XI ст.* — Історія України. Розділ 3. *Київська держава у другій половині XI – першій половині XIII ст.* — Історія України. Розділ 4. *Королівство Руське (Галицько-Волинська держава)*. — Всесвітня історія. Розділ 5. *Країни Центральної та Східної Європи в X–XV ст.* — Історія України. Розділ 5. *Руські удільні князівства у складі сусідніх держав. Кримське ханство*. — Всесвітня історія. Розділ 4. *Матеріальний і духовний світ європейського Середньовіччя*. — Всесвітня історія. Розділ 6. *Середньовічний Схід*. — Історія України. *Узагальнення до курсу. Історія України в контексті епохи Середніх віків*. До семикласників висуваються складніші, порівняно з 6 класом, вимоги щодо навчальних досягнень. Особливого значення набуває робота з історичними картами, укладання історичних портретів, засвоєння і використання понять і термінів, усвідомлення відмінності між такими елементами змісту, як подія, явище, процес; актуалізуються логічна та аксіологічна компетентності.

Історія України. 7 клас

Структура курсу:

Розділ 1. *ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ РУСІ-УКРАЇНИ*

Розділ 2. *КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА (РУСЬ-УКРАЇНА) наприкінці X – у першій половині XI ст.*

Розділ 3. *КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА у другій половині XI – першій половині XIII ст.*

Розділ 4. *КОРОЛІВСТВО РУСЬКЕ (ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА)*

Розділ 5. *РУСЬКІ УДІЛЬНІ КНЯЗІВСТВА У СКЛАДІ СУСІДНІХ ДЕРЖАВ. КРИМСЬКЕ ХАНСТВО*

Узагальнення до курсу. *ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕПОХИ СЕРЕДНІХ ВІКІВ*

Розділ 1. ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ РУСІ-УКРАЇНИ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час утворення Київської держави (Русі-України), дати перших русько-візантійських договорів, повстання древлян проти князя Ігоря; – території розселення слов'янських племен	Розселення слов'янських племен на території України. Господарство та суспільство слов'ян. Сусіди східних слов'ян. Утворення Русі-України. Київські князі (Аскольд, Олег, Ігор, Ольга, Святослав).

на теренах України, напрямки походів перших київських князів. Розумію: – основні версії походження назви «Русь» («Русь-Україна»); – передумови утворення держави у слов'ян, які жили на теренах України; – роль міста Києва в утворенні Русі; – поняття «Русь» («Русь-Україна»), «князь», «дружина», «полюддя», «данина», «печеніги», «язичництво»; – історичний портрет особистості як опис, що включає перелік ключових рис зовнішності й характеру, особисту оцінку вдачі особи та думку про неї сучасників, характеристику публічної (політичної, наукової, громадської та ін.) діяльності особи, ставлення сучасників і власне ставлення до цієї діяльності та її результатів. Умію: – розмістити в хронологічній послідовності відомості про утворення Київської держави (Русі-України), правління перших князів (Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги, Святослава), їхні походи/реформи; – показати на карті території розселення слов'янських племен на теренах України, напрямки походів київських князів IX–X ст.; – охарактеризувати спосіб життя (господарство, побут, організацію суспільства і влади, світосприйняття) слов'ян, які жили на теренах України; – визначити напрямки внутрішньої й зовнішньої політики перших князів; – визначити внесок у розбудову Київської держави її правителів Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги і Святослава; – укласти історичний портрет руського князя.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести у синхронізовану хронологічну таблицю відомості про утворення Київської держави (Русі-України), правління перших князів (Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги, Святослава), їхні походи/реформи; – позначити на контурній карті територію розселення слов'янських племен на теренах України та їхніх сусідів, напрямки походів київських князів IX–X ст.; – визначити (за доступними текстовими джерелами) особливості повсякденного життя та світобачення слов'ян на теренах України в IX–X ст.; – на підставі доступних джерел укласти (за допомогою вчителя) історичний портрет княгині Ольги або князя Святослава.	

Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 2. КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА (РУСЬ-УКРАЇНА) наприкінці X – у першій половині XI ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – роки правління князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого, дати впровадження християнства як державної релігії, розгрому печенігів під Києвом, час зведення Софійського собору, укладення «Руської правди»; – територію Київської держави (Русі-України) за часів правління Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Розумію: – суспільну роль різних верств населення Київської держави (Русі-України); – Русь часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого як середньовічну централізовану монархію – імперію; – історичне значення впровадження християнства як державної релігії Київської держави (Русі-України), кодифікації звичаєвого права (укладення «Руської правди»); – місце Русі-України серед європейських держав після прийняття християнства; – поняття «вотчина», «бояри», «шлюбна дипломатія», «собор», «ікона», «графіті», «мозаїка», «фреска», «митрополія», «книжкові мініатюри». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про правління князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого, хрещення Русі та розбудову Київської митрополії, боротьбу русичів з печенігами, кодифікацію руського звичаєвого права; – показати на карті територію Київської держави (Русі-України) за правління Володимира Святославовича та Ярослава Мудрого; – охарактеризувати господарське та суспільне життя населення Русі в X–XI ст., правове становище різних верств, внутрішню та зовнішню політику Володимира Великого та Ярослава Мудрого, порівняти її (за напрямками) з політикою перших київських князів;	Внутрішня і зовнішня політика Володимира Великого. Впровадження християнства. Київська держава (Русь-Україна) за Ярослава Мудрого. «Руська правда». Суспільний устрій. Влада князя. Повсякденне життя. Господарство. Міста. Ремесла. Торгівля. Культура.

– визначити причини впровадження християнства як державної релігії Київської держави (Русі-України); – зіставити політичний устрій і соціальний розвиток руського та західноєвропейських суспільств в XI ст.; – розпізнавати пам'ятки архітектури з часів Київської держави (Русі-України).	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про правління Володимира Великого та Ярослава Мудрого, хрещення Русі, утворення Київської митрополії, розгром Ярославом Мудрим печенігів під Києвом, кодифікацію руського звичаєвого права, інші <i>(на розсуд учителя/учительки)</i>; – позначити на контурній карті територію Київської держави (Русі-України) за правління князів Володимира Святославовича та Ярослава Мудрого; – зіставити (за доступними текстовими джерелами) світосприйняття, господарство (економіку), структуру та політичний устрій руського суспільства в період становлення (IX – перша половина X ст.) і розквіту (кінець X – перша половина XI ст.) Київської держави; – охарактеризувати – на основі витягів з відомих правових пам'яток доби («Руська правда» Ярослава Мудрого, «Правда Ярославичів», «Статут» Володимира Мономаха) – правове становище різних верств населення Русі-України; – визначити (за доступними джерелами) роль і вплив християнської релігії й церкви в житті руського (давньоукраїнського) суспільства; – здійснити уявну подорож Києвом часів Володимира Великого / Ярослава Мудрого.	
Міжпредметні зв'язки: 7 клас. Образотворче мистецтво. Розділ: Мистецтво: діалог традицій і новаторства. Тема: Мистецтво в нашому житті (Учень/учениця усвідомлює необхідність збереження пам'яток архітектури як художнього надбання людства); 7 клас. Українська мова. Розділ: Дієслово. Тема: Дієслово: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль (Учень/учениця складає допис, есе про значення родинних традицій у житті людини).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 3. КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА у другій половині XI – першій половині XIII ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дату Любецького з'їзду князів, період правління Володимира Мономаха, дату першої писемної згадки назви «Україна»; – території князівств у період роздробленості Київської держави (Русі-України) та половецьких земель. Розумію: – передумови політичної децентралізації (дроблення) Київської держави; – період правління наступників Ярослава Мудрого (Мономаховичів, Ігоревичів, Ростиславовичів та ін.) як час політичної децентралізації (дроблення) Русі, перетворення її у федеративну монархію; – існування відмінностей між елітарною	Передумови політичного дроблення Київської держави. Любецький з'їзд князів. Правління Володимира Мономаха. Київське, Переяславське та Чернігівське князівства в середині XII – першій половині XIII ст. Політичне і соціально-економічне життя (оглядово). Галицьке і Волинське князівства в другій половині XII ст. Ярослав Осмомисл <i>(оглядово)</i> . Культура Русі-України в другій половині XI – першій половині XIII ст. Кочові народи степів України X–XIII ст. Крим у складі Візантійської імперії <i>(оглядово)</i> .

(княжо-дружинною) культурою Русі, яка тяжіла до цілісності, та народною культурою, яка була просякнута старими, племінними відмінностями. Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про політичне дроблення Київської держави; – показати на карті території князівств періоду роздробленості Київської держави (Русі-України), половецькі землі; – визначити особливості політичного і соціально-економічного життя Київського, Переяславського, Чернігово-Сіверського, Волинського та Галицького князівств у XII – першій третині XIII ст.; – охарактеризувати господарську та політичну культуру Русі в XII – першій половині XIII ст., розвиток церкви і мистецтва у цей період; – встановити історичне значення Любецького з'їзду князів; – укласти історичний портрет руського князя.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Любецький з'їзд князів, правління спадкоємців Ярослава Мудрого (Володимира Мономаха та ін.), першу писемну згадку назви «Україна», зведення Успенського собору Києво-Печерської лаври, інші (<i>на розсуд учителя/учительки</i>); – позначити на контурній карті й надписати території князівств часів роздробленості Київської держави (Русі-України) та половецькі землі; – визначити (за «Повчанням дітям», «Словом о полку Ігоревім» та іншими доступними джерелами) характерні для Володимира Мономаха, Ярослава Осмомисла, Ігоря Святославовича (<i>на вибір учня/учениці</i>) вчинки і риси характеру, а також ставлення до цього князя його сучасників; висловити та обґрунтувати власну думку про цього князя.	
Міжпредметні зв'язки: 7 клас. Зарубіжна література. Розділ: Билини і балади. Тема: Билина як жанр. Поетичне відображення історії Київської Русі в билинах (Учень/учениця поважає загальнолюдські чесноти, родинні цінності, героїзм і відданість вітчизні).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 4. КОРОЛІВСТВО РУСЬКЕ (ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНЬСЬКА ДЕРЖАВА)

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати утворення Галицько-Волинської держави, битви на річці Калці, час монгольської навали на Русь, дату коронування Данила Романовича; – території Галицько-Волинської держави та сусідніх держав, напрямки походів монголів на Русь.	Утворення Галицько-Волинської держави. Походи монголів на Русь. Підпорядкування руських князівств Монгольській імперії (Золотій Орді). Король Данило – будівничий Галицько-Волинської держави. Галицько-Волинська держава за наступників Данила Романовича та її розпад. Культура Галицько-Волинської

Розумію: – особливості підпорядкування окремих руських князівств Монгольській імперії (Золотій Орді); – передумови посилення західноєвропейських культурних впливів на теренах Королівства Руського; – поняття «ярлик», «баскак», «берестяна грамота»; – особливості політичного устрою, господарського розвитку і культури русько-українського суспільства як визначальні умови збереження його самобутності під час монгольського завоювання. Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про об'єднання Волинського і Галицького князівства в єдину державу; походи монголів на землі Русі, розбудову Галицько-Волинської держави; – показати на карті територію Королівства Руського, території держав – сусідів Королівства Руського, напрямки монгольських походів на Русь у 1239–1242 рр.; – охарактеризувати внутрішню та зовнішню політику короля Данила; – встановити історичне значення коронації Данила Галицького, причини розпаду Галицько-Волинської держави; – укласти і представити історичний портрет одного з правителів Галицько-Волинської держави.	держави XIII – першої половини XIV ст.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про об'єднання Волинського і Галицького князівства в єдину державу, битву на р. Калці, вторгнення монголів на Русь, оборону Києва від монголів, коронування Данила Романовича, інші <i>(на розсуд учителя /учительки)</i>; – позначити на контурній карті територію Королівства Руського, території держав – сусідів Королівства Руського, напрямки монгольських походів на Русь у 1239–1242 рр.; – виявити (за доступними візуальними і текстовими джерелами) свідчення впливу західноєвропейських культур на повсякденне життя і розвиток мистецтв у Королівстві Руському; – підготувати та представити історичний портрет короля Данила / іншого князя з династії Романовичів <i>(на вибір учня /учениці)</i>.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 5. РУСЬКІ УДІЛЬНІ КНЯЗІВСТВА У СКЛАДІ СУСІДНІХ ДЕРЖАВ. КРИМСЬКЕ

ХАНСТВО

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час входження українських земель до складу різних держав, утворення Кримського ханства і його підпорядкування Османській імперії, дату Кревської унії; – територію русько-українських земель у складі різних держав. Розумію: – інкорпорацію (включення) руських князівств до складу сусідніх держав як обмеження владних повноважень місцевих правителів; – наслідки ліквідації удільних князівств для українського суспільства; – причини утворення незалежного Кримського ханства і встановлення над ним протекторату Османської імперії; – роль у житті давньоукраїнського суспільства різних соціальних верств і етнічних груп; – європейський характер культури русько-українського суспільства княжої доби; – поняття «унія», «шляхта», «магнат», «султан», «магдебурзьке право». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про входження руських князівств до складу сусідніх держав, опір руських князів політиці централізації, утворення Кримського ханства і його підпорядкування Османській імперії; – показати на карті територію українських удільних князівств у складі сусідніх держав; територію Кримського ханства; місця подій, що визначали процес інкорпорації князівств південно-західної Русі в XIV–XV ст. до складу сусідніх держав; – визначити особливості господарського і культурного розвитку, зокрема розвитку міст на магдебурзькому праві; організації суспільства та влади в українських князівствах, що входили до складу Литовсько-Руської держави / Королівства Польського; – охарактеризувати господарство, політичний устрій та культуру Кримського ханства, повсякденне життя його населення (знаті й простолюдинів / кочовиків і осілого люду); – визначити причини та наслідки Кревської унії для української спільноти; – укласти історичний портрет	Інкорпорація руських удільних князівств до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, інших держав. Кревська унія 1385 р. і українські території. Опір руських князів політиці централізації та його наслідки. Держава Феодоро в Криму (оглядово). Утворення Кримського ханства. Гіреї. Суспільний устрій та культура ханства. Суспільне і церковне життя на теренах України в XIV–XV ст. Сільське господарство. Ремесла і торгівля. Міста, магдебурзьке право. Пам'ятки середньовічної культури XIV–XV ст. Костянтин Острозький. Юрій Дрогобич.

русько-українського діяча XIV–XV ст.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про входження руських князівств до складу сусідніх держав, Кревську унію, існування князівства Феодоро, утворення Кримського ханства і його підпорядкування Османській імперії, інші (<i>на розсуд учителя/учительки</i>); – позначити на контурній карті територію українських удільних князівств у складі сусідніх держав, територію Кримського ханства, місця подій, що визначили інкорпорацію князівств південно-західної Русі в XIV–XV ст. до складу сусідніх держав; – зіставити організацію суспільства (соціальну стратифікацію) і влади (державний устрій) у руських удільних князівствах, Кримському ханстві, Великому князівстві Литовському та Королівстві Польському в XV ст.; – порівняти (за відомостями з наданих учителем джерел) правовий статус і повсякденне життя на теренах України в XIV–XV ст. представників різних станів, верств і етносів; – укласти історичний портрет Костянтина Острозького.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Узагальнення до курсу. **ІСТОРІЯ РУСІ-УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕПОХИ СЕРЕДНІХ ВІКІВ**

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Розумію: – взаємопов’язаність і взаємозалежність процесів господарського, соціального, політичного і культурного життя русько-українського, візантійського і європейських суспільств. Умію: – встановити цивілізаційні здобутки русько-українського суспільства в період Середньовіччя; – визначити внесок русько-українського суспільства IX–XV ст. в загальноєвропейську культурну спадщину; – порівняти типові процеси і явища європейської та української історії доби Середньовіччя; – розкрити особливості українського середньовіччя (порівняно з історією тогочасної Візантії та Західної Європи).	Здобутки середньовічного русько-українського суспільства. Особливості суспільного життя Русі-України. Внесок Русі-України у формування європейської цивілізації.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – на підставі укладеної протягом навчального року синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в добу Середньовіччя» сформулювати висновок про місце Русі-України в загальноєвропейських політичних, господарських і культурних процесах.	

Всесвітня історія. 7 клас

Структура курсу:

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП

Розділ 1. ПЕРШІ СЕРЕДНЬОВІЧНІ ДЕРЖАВИ

Розділ 2. СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СВІТ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Розділ 3. ЄВРОПЕЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВИ в X–XV ст.

Розділ 4. МАТЕРІАЛЬНИЙ І ДУХОВНИЙ СВІТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Розділ 5. КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ в X–XV ст.

Розділ 6. СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СХІД (оглядово)

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП

Результати навчально-пізнавальної діяльності		Зміст навчально-пізнавальної діяльності	
Знаю: - хронологічні межі та періодизацію Середньовіччя, час Великого переселення народів; - види джерел з історії Середньовіччя; - напрямки Великого переселення народів і розселення слов'ян. Розумію: - Середні віки (доба Середньовіччя) як період між історією Стародавнього світу та Новою історією; - Середні віки в Україні як княжу добу, періоди якої збігаються з відповідними періодами європейської історії, а саме: а) період становлення племінних князівств і союзів (V–IX ст.) – з добою раннього Середньовіччя (середина V ст. – кінець IX ст.); б) період існування Русі (IX–XIII ст.) – з добою зрілого Середньовіччя (X–XIII ст.); в) період удільних князівств (XIII–XV/XVI ст.) – з добою пізнього Середньовіччя (XIV–XV ст.); - як користуватися підручниками з історії України та всесвітньої історії для 7 класу на уроці й удома. Умію: - охарактеризувати первісні часи та історію Стародавнього світу; - перелічити цивілізаційні здобутки населення України стародавніх часів; - назвати хронологічні межі та періодизацію Середніх віків; - укласти синхронізовану хронологічну таблицю «Європа в добу Середньовіччя».		Повторення: Велике переселення народів та його наслідки. Розселення слов'ян. Вступ: Середньовіччя як період розвитку людства. Періодизація.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: розпочати роботу над укладанням синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в добу Середньовіччя» (за зразком):			
Період, дата (століття або рік)	Події на теренах України	Події поза Україною	Примітки
Раннє Середньовіччя			

Зріле (Високе) Середньовіччя			
Пізнє Середньовіччя			

Розділ 1. ПЕРШІ СЕРЕДНЬОВІЧНІ ДЕРЖАВИ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: - хронологічні межі існування Франкського королівства, час утворення Франкської та Візантійської імперій, виникнення ісламу; - територію «варварських королівств», імперії Карла Великого, напрямки завойовницьких походів арабів. Розумію: - поняття «варварське королівство», «халіфат», «іслам», «Коран», «експансія». Умію: - розташувати в хронологічній послідовності відомості про Велике переселення народів, Франкську та Візантійську імперії, перші Арабські халіфати (Омейядів і Аббасидів); - показати на карті «варварські» королівства, імперію Карла Великого, Візантію, напрямки завойовницьких походів арабів, Арабський халіфат; - охарактеризувати організацію влади у «варварських королівствах», Франкській та Візантійській імперіях, перших Арабських халіфатах; - визначити наслідки Великого переселення народів, розпаду імперії Карла Великого, виникнення ісламу й арабської експансії.	Утворення «варварських королівств». Франкська держава. Хлодвіг. Завоювання Карла Великого. Імперія франків. Розподіл імперії. Візантійська імперія доби Юстиніана. Розквіт Візантії за Македонської династії та династії Комнінів. Культура Візантії. Природно-географічні умови Аравії. Виникнення ісламу. Мухаммад. Арабські завоювання та халіфати. Розвиток арабо-мусульманської культури.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: - внести у синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Велике переселення народів, Франкське королівство, Франкську та Візантійську імперії, перші Арабські халіфати (Омейядів і Аббасидів), об'єднання арабів під владою Мухаммада, виникнення ісламу та ісламського літочислення; - позначити на контурній карті «варварські» королівства, імперію Карла Великого, Візантію, напрямки завойовницьких походів арабів, Арабський халіфат; - зіставити організацію влади у «варварських королівствах», Франкській імперії, Візантійській імперії, перших Арабських халіфатах.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 2. СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СВІТ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: основні стани середньовічного суспільства;	Зв'язок людини і природи. Рух населення. Внутрішня і воєнна колонізація.

– найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя, територію поширення християнства. Розумію: – станове суспільство як суспільство з ієрархічно вибудованою соціальною структурою, кожна з великих соціальних груп (станів) якого – відносно замкнена та умовно об'єднана своїми правовим і економічним становищем у суспільстві; – причини і наслідки внутрішньої і зовнішньої колонізації середньовічної Європи; – роль християнської церкви в Середньовіччі; – поняття «суспільний стан», «феод», «феодалізм», «васалітет», «феодальна драбина», «церковна ієрархія», «єпархія», «цех», «майстер», «підмайстер», «учень», «гільдія», «Ганза», «лихварство», «міська комуна», «внутрішня колонізація», «зовнішня колонізація». Умію: – показати на карті найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя, територію поширення християнства; – описати повсякденне життя у феодальному замку, міському будинку (майстерня, крамниця), селянській господі; – охарактеризувати соціальне становище і роль кожного з основних станів середньовічного суспільства.	Три стани середньовічного суспільства. Феодалізм. Організація християнської церкви в Середньовіччі.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати (з використанням кількох видів джерел) і представити усне повідомлення (п'єсу, живу картинку) на теми «У феодальному замку», «У міському будинку (майстерні, крамниці)», «У селянській господі» (на вибір учителя/учениця або учнів/учениць); – зіставити (на основі витягів з доступних джерел) правове становище різних груп середньовічного населення Західної Європи.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 3. ЄВРОПЕЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВИ в X–XV ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час походів вікінгів, нормандського завоювання Англії, Хрестових походів, Реконкісти, Столітньої війни, Війни троянд; – дати утворення Священної Римської імперії, початку скликання англійського парламенту та Генеральних штатів у Франції, ухвалення Великої хартії вольностей; – території походів вікінгів, Хрестових походів.	Скандинавія в добу середньовіччя. Походи вікінгів та їхні завоювання. Хрестові походи. Держави хрестоносців. Духовно-рицарські ордени. Середньовічні держави: від роздробленості до станово-представницьких монархій. Реконкіста. Династична унія Ізабелль I і Фернандо II та утворення Королівства Іспанія.

Розумію: – причини політичного роздроблення держав Західної Європи та мотиви Хрестових походів; – суспільне значення самопожертви Жанни д'Арк; – значення формулювання принципу недоторканності особи для становлення правової культури європейської цивілізації; – феодално-теократичний характер Священної Римської імперії; – поняття «вікінги», «феодална роздробленість», «Хрестові походи», «духовно-рицарські ордени», «теократія», «станово-представницька монархія», «парламент» («кортеси», «Генеральні штати», «сейм»), «Реконкіста», «династична унія». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про походи вікінгів, формування середньовічних держав (від роздробленості до станово-представницьких монархій або республік), Хрестові походи і держави хрестоносців; – показати на карті території Королівства Іспанія, Королівства Франція, Королівства Англія, Священної Римської імперії, італійських торговельних республік, напрямки походів вікінгів, Хрестових походів, торговельні шляхи, якими користувались італійські міста-держави; – розкрити сутність та історичне значення діяльності Жанни д'Арк; – описати і порівняти формування станово-представницької монархії у Франції та в інших державах Західної Європи; – охарактеризувати організацію влади в торговельних містах-державах (Генуї, Венеції та ін.); – охарактеризувати напрямки внутрішньої й зовнішньої політики європейських правителів (Ізабелль I і Фернандо II, Луї XI, Генрі II Плантагенета, інших); – визначити наслідки Хрестових походів, Реконкісти, Столітньої війни, Війни троянд.	Франція у XI–XV ст. Столітня війна. Жанна д'Арк. Консолідація влади в руках французьких королів. Луї XI. Англія в XI–XV ст. Генрі II Плантагенет. «Велика хартія вольностей». Війна троянд. Священна Римська імперія: устрій та боротьба за політичний провід між світськими і духовними володарями. Італійські торговельні республіки (Генуя, Венеція).
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про походи вікінгів, нормандське завоювання Англії, Хрестові походи, Реконкісту, утворення королівства Іспанія, Столітню війну, утворення Священної Римської імперії, перше скликання англійського парламенту і Генеральних штатів у Франції, інші <i>(на розсуд учителя/учительки)</i>; – позначити на контурній карті територію поширення християнства, кордони Королівства	

Іспанія, Королівства Франція, Королівства Англія, Священної Римської імперії, італійських торговельних республік, найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя, напрямки походів вікінгів, Хрестових походів; – зіставити устрій станово-представницької монархії у Франції та в інших державах Західної Європи (монархія, середньовічних республіках); тезово (усно або письмово) представити результати зіставлення (висновки); – встановити (на основі витягів з тексту документа) цінність «Великої хартії вольностей» для сучасних європейців, її значення для становлення європейської правової культури.
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 4. МАТЕРІАЛЬНИЙ І ДУХОВНИЙ СВІТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі Раннього Відродження, дату розколу християнської церкви, час винайдення книгодрукування; – основні наукові й технічні досягнення Середньовіччя; – університетські центри Середньовіччя, межі поширення впливу католицької та православної церков. Розумію: – основні відмінності між католицизмом і православ'ям; – роль вчення Томи Аквінського у формуванні європейської правової системи; – значення книгодрукування для розвитку європейської культури; – історичне значення технічних досягнень Середньовіччя; наукових праць (відкриттів і винаходів) Роджера Бекона, Йоганна Гутенберга, П'єра Абеляра, художньої творчості Данте, Петрарки, Боттічеллі, Донателло та ін.; – поняття «вітраж», «університет», «еретик», «інквізиція», «Альбігойські війни», «Раннє Відродження», «гуманізм», «романський стиль», «готичний стиль». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про розкол християнської церкви, поширення романського і готичного мистецьких стилів, книгодрукування, раннє Відродження; – показати на карті університетські центри й міста, пов'язані з початком Відродження; межі поширення впливу католицької і православної церков; – обґрунтовано оцінити вплив церкви на	Церковний розкол 1054 р. Католицька церква в XI–XV ст. Тома Аквінський. Середньовічні єресі й боротьба з ними. Середньовічні школи та університети. Наукові й технічні досягнення. Книгодрукування. Архітектура і мистецтво. Раннє Відродження. Гуманізм.

культуру й освіту; – визначити причини і наслідки виникнення університетів; поширення ідей гуманізму і культури Раннього Відродження; – розпізнати будівлі (храми) романського і готичного стилів.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про розкол християнської церкви, час поширення романського і готичного мистецьких стилів, винайдення книгодрукування; раннє Відродження; – позначити на контурній карті та надписати університетські центри й міста, пов'язані з початком Відродження, межі поширення впливу католицької і православної церков; – створити повідомлення «Книга і культура читання в Середньовіччі»; – описати (на основі доступних джерел) повсякденне життя середньовічного студента/учня; – підготувати ілюстровану уявну екскурсію «Середньовічні замки та собори: візитна картка туристичної Європи».	
Міжпредметні зв'язки: 7 клас. Образотворче мистецтво. Розділ: Мистецтво: діалог традицій і новаторства. Тема: Мистецтво в нашому житті (Учень/учениця усвідомлює необхідність збереження пам'яток архітектури як художнього надбання людства).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 5. КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ в X–XV ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час гуситських війн, монгольської навали на Східну Європу, утворення Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Золотої Орди, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, дату Грюнвальдської битви, падіння Константинополя; – території Польщі, Угорщини, Чехії, Московської держави та Новгородської боярської республіки, Золотої Орди, напрямки походів монголів. Розумію: – наслідки панування монголів (Золотої Орди) для суспільств Східної Європи; – роль чернечих лицарських орденів (Тевтонського, Лівонського та ордену Мечоносців) у християнізації Східної Європи; – значення Грюнвальдської битви для народів Східної Європи; – поняття «гусити», «гуситські війни», «боярська республіка». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про утворення Польського,	Чернечі лицарські ордени (Тевтонський, Лівонський, орден Мечоносців) та християнізація Східної Європи. Велике князівство Литовське за правління Ольгерда (Дмитра) Гедиміновича. Польське королівство за Казимира III. Угорське королівство за Іштвана I. Ян Гус. Гуситські війни у Чехії. Монгольське панування. Новгородська боярська республіка. Устрій та територіальні надбання Великого князівства Московського XIV – на початку XVI ст. Іван III. Утворення Османської імперії. Правління Мехмеда II. Культура Османської імперії.

Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, падіння Візантійської і становлення Османської імперії, гуситські війни, правління володарів держав Східної та Центральної Європи; – показати на карті території Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Золотої Орди, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, місце Грюнвальдської битви, територію поширення гуситського руху і гуситських воєн, напрямки завойовницьких походів турків-османів; – охарактеризувати внутрішню та зовнішню політику правителів держав Східної Європи; – обґрунтувати думку про взаємодію та зіткнення на теренах Центрально-Східної Європи візантійської, руської та західноєвропейської (католицької) культурних традицій.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про утворення Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Новгородської боярської республіки, Великого Московського князівства, Грюнвальдську битву, падіння Константинополя і гуситські війни, правління володарів держав Східної та Центральної Європи; – позначити на контурній карті території Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Золотої Орди, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, місце Грюнвальдської битви, територію поширення гуситського руху і гуситських воєн, напрямки завойовницьких походів турків-османів; – виявити в пам'ятках культури народів Центрально-Східної Європи прояви візантійської, руської та західноєвропейської (католицької) культурних традицій.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 6. *СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СХІД* (оглядово)

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – території середньовічних Індії та Китаю. Розумію: – значення культурних досягнень середньовічних Китаю та Індії для формування європейського культурного простору; – поняття «Піднебесна імперія», «каста», «індуїзм». Умію: – показати на карті території середньовічних Індії, Китаю та Японії; – розповісти про пам'ятки культури Індії,	Держава і суспільство в середньовічному Китаї. Досягнення китайської культури. Індія в період політичної децентралізації (дроблення). Делійський султанат. Досягнення індійської культури. Японія.

Китаю та Японії епохи Середньовіччя.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – провести уявну екскурсію до середньовічних пам'яток культури Китаю та Індії; – підготувати індивідуальний або колективний проект (вікторину, квест та ін.) про культурні досягнення середньовічного Сходу, які мали вплив на формування європейського культурного простору.	
Узагальнення	

Історія України (52 години)

Всесвітня історія (35 годин)

8 клас

Курс історії для 8 класу присвячений подіям, явищам та процесам світової (головно європейської) й української ранньомодерної історії – від кінця XV до кінця XVIII ст. Мета вивчення історії у 8 класі: а) надати системні знання про соціально-економічні, політичні, культурно-духовні явища і процеси ранньомодерної доби в Європі та на території України; б) поглибити формування предметних та ключових компетентностей; в) підготувати учнів/учениць до сприйняття різних поглядів на історичні факти, додати розуміння відмінності між фактом та його тлумаченням, сформувати вміння аналізувати різноманітні джерела (насамперед під час виконання практичних завдань), висловлювати судження. Допомогти учням/ученицям співвідносити явища та тенденції історії європейських країн, світу загалом й України, сформувати цілісне уявлення про період від кінця XV ст. до кінця XVIII ст. може синхронізація предметів історії України і всесвітньої історії відповідно до такої послідовності: Всесвітня історія. Повторення. Вступ. — Всесвітня історія. Розділ 1. Великі географічні відкриття та становлення капіталістичних відносин. — Всесвітня історія. Розділ 2. Високе Відродження. Реформація в Західній Європі. — Всесвітня історія. Розділ 3. Держави Західної Європи в XVI–XVII ст. — Історія України. Розділ 1. Українські землі у складі Речі Посполитої (XVI – перша половина XVII ст.). — Історія України. Розділ 2. Становлення козацтва (XVI – перша половина XVII ст.). — Історія України. Розділ 3. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. — Всесвітня історія. Розділ 4. Османська імперія. Країни Східної Європи в XVI – першій половині XVIII ст. — Історія України. Розділ 4. Козацька Україна наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст. — Всесвітня історія. Розділ 5. Епоха Просвітництва. — Історія України. Розділ 5. Українські землі в 20–90-х роках XVIII ст. — Всесвітня історія. Розділ 6. Східний світ у XVI–XVIII ст. (оглядово). — Історія України. Узагальнення до курсу: Історія України в контексті епохи Раннього Нового часу.

Історія України. 8 клас

Структура курсу:

Розділ 1. *ЗЕМЛІ УКРАЇНИ У СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (XVI – перша половина XVII ст.)*

Розділ 2. *СТАНОВЛЕННЯ КОЗАЦТВА (XVI – перша половина XVII ст.)*

Розділ 3. *НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ середини XVII ст.*

Розділ 4. *КОЗАЦЬКА УКРАЇНА наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст.*

Розділ 5. *УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ в 20–90-х роках XVIII ст.*

Узагальнення до курсу. *ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕПОХИ РАННЬОГО НОВОГО ЧАСУ*

Розділ 1. *УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (XVI – перша половина XVII ст.)*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати укладення Пересопницького Євангелія, Литовських статутів, Берестейської церковної унії, утворення Київської (Києво-Могилянської) колегії, відновлення православної ієрархії, підписання «Пунктів	Статус українських земель у складі Королівства Польського, Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, Священної Римської та Османської імперій, Московського царства в першій половині XVI ст. Люблінська унія

для заспокоєння руського народу»; – адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої. Розумію: – наслідки укладення Люблінської унії для українського суспільства; – роль фільваркового господарства в соціально-економічному житті Європи й України; – вплив Реформації і Контрреформації на суспільне життя українців у Речі Посполитій; – історичне значення розвитку книговидавництва на теренах України; – поняття «фільварок», «оренда», «рента», «панщина», «унійна (греко-католицька) церква», «полемічна література», «церковні братства», «слов'яно-греко-латинська школа», «колегія», «академія», «вертеп», «гравюра». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про характерні для XVI і першої половини XVII ст. процеси соціально-економічного, політичного та культурного життя на теренах України; – показати на карті територіальний розподіл України на початок XVI ст. і зміни, що відбулися внаслідок Люблінської унії; – обґрунтувати власні судження про діячів церкви і культури XVI – першої половини XVII ст.; – охарактеризувати господарське, політичне та релігійне життя на українських землях у XVI – першій половини XVII ст.; – розкрити цілі та напрямки діяльності православних братств; – визначити причини і наслідки поширення на теренах України фільваркового господарства, розгортання діяльності православних братств, укладення Берестейської унії, утворення Острозької та Київської колегій (академій); – розпізнавати пам'ятки архітектури, зведені на теренах України в стилі ренесанс.	1569 р. та її вплив на українське суспільство. Соціальна структура суспільства в Україні XVI ст. (магнати, шляхта, духовенство, містяни, селяни). Литовські статuti. Економічне життя села і міста: фільварки, цехи. Торгівля. Сільське та міське самоврядування. Криза православної церкви в XVI ст. Реформаційний та контрреформаційний рухи в Україні. Пересопницьке Євангеліє. Книговидавництва. Полемічна література. Православні братства. Василь-Костянтин Острозький. Церковні собори в Бересті 1596 р. Розкол православної церкви. Утворення унійної (греко-католицької) церкви. Боротьба за відновлення православної ієрархії. Реформи митрополита Петра Могили. Культурно-освітнє життя. Єзуїтські колегії, Острозька академія, братські школи. Київська (Києво-Могилянська) колегія. Містобудування, архітектура, образотворче мистецтво XVI – першої половини XVII ст.
Рекомендований перелік історичних осіб, про діяльність яких учні/учениці можуть самостійно формувати судження на основі навчальних матеріалів і адаптованих джерел (на вибір учителя/учительки): Василь-Костянтин Острозький, Іван Федорович, Іпатій Потій, Йосип-Веніамін Рутський, Герасим і Мелетій Смотрицькі, Іван Вишенський, Йов Борецький, Петро Могила та ін. Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести у синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Литовські статuti, Люблінську унію, Пересопницьке Євангеліє, вихід друком перших книжок, заснування Острозької академії, Львівської братської школи, Київської (Києво-Могилянської) колегії,	

інше; – позначити на контурній карті адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої; – виокремити у витягах з Литовських статутів норми, в яких втілено ідеї рівності вільних людей перед законом, особистої недоторканності, юридичного захисту прав вільної («шляхетної») особи, особистої відповідальності перед законом; – описати (усно або письмово) повсякденне життя представників основних верств українського суспільства XVI – першої половини XVII ст.; – здійснити уявну подорож-екскурсію до історико-культурних пам'яток XVI – першої половини XVII ст., визначити цінності та норми життя, що їх утверджували автори цих витворів мистецтва (архітектури, скульптури, образотворчого мистецтва).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 2. *СТАНОВЛЕННЯ КОЗАЦТВА (XVI – перша половина XVII ст.)*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати заснування першої Запорозької Січі, час виникнення реєстрового козацького війська та чинності «Ординації Війська Запорозького»; – напрямки походів козаків першої чверті XVII ст. Розумію: – передумови і розвиток козацтва до окремого соціального стану; – затвердження урядом Речі Посполитої реєстрового війська в 70-х роках XVI ст. як початок визнання козацтва новим соціальним станом; – місце козацтва в захисті національних інтересів українського суспільства наприкінці XVI – у першій половині XVII ст.; – причини козацьких воєн (повстань); – поняття «козак», «зимівник», «Запорозька Січ», «кіш», «кошовий отаман», «козацька рада», «козацькі клейноди», «реєстрове козацтво», «низове козацтво», «курінь», «покозачення». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про формування козацтва як окремого соціального стану; – показати на карті об'єкти, наявність яких свідчить про формування козацького стану; – охарактеризувати військово-політичну організацію козацтва; – описати традиції, звичаї й побут козаків, історико-культурні пам'ятки доби; – визначити причини та наслідки: виникнення козацтва і Січей, активності козацтва в	Походження українського козацтва. Козацькі зимівники та поселення. Перші Січі. Дмитро Вишневецький. Запорозька Січ – козацька республіка. Реєстрове козацтво. Становлення козацького стану. Козацькі повстання кінця XVI ст. Походи козаків першої чверті XVII ст. Петро Конашевич-Сагайдачний. Військо Запорозьке і Хотинська війна. Козацько-селянські повстання 20–30-х років XVII ст. «Ординація Війська Запорозького».

морських і суходільних походах у Кримське ханство, Османську імперію, Московське царство; козацько-селянських повстань 1590-х і 1620–1630-х років; – обґрунтувати власні судження про Дмитра Вишневецького, Северина (Семерія) Наливайка, Петра Конашевича-Сагайдачного.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про формування козацького стану: утворення козацьких Січей, укладання козацького реєстру, походи козаків у Кримське ханство, Османську імперію, Московське царство, Хотинську війну, козацько-селянські повстання, видання «Ординації Війська Запорозького», інше; – позначити на контурній карті об’єкти, наявність яких свідчить про формування козацького стану (перші Січі, міста – осередки козацтва (Черкаси, Трахтемирів, Чигирин), райони козацьких повстань 1590-х і 1620–1630-х років); – описати (на основі джерел) повсякденне життя представників різних станів українського суспільства, військове мистецтво, традиції й побут козацтва, облаштування Січі.	
Міжпредметні зв’язки: 8 клас. Українська література. Розділ: Українські народні думи. Тема: Українські народні думи. «Маруся Богуславка» (Учень/учениця усвідомлює, що любов до вітчизни – одна з найбільших людських чеснот. Прагнення до гармонії вчинків із загальнолюдськими цінностями); 8 клас. Українська мова. Розділ: Словосполучення й речення. Тема: Речення прості й складні (повторення), двоскладні й односкладні. Граматична помилка та її умовне позначення (практично) (Учень/учениця складає статті до вікіпедії «Українські козаки: історія й сучасність» з використанням простих і складних, двоскладних і односкладних речень).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 3. НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ середини XVII ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького; – дати укладення Зборівської угоди та «Березневих статей»; – устрій Війська Запорозького – української козацької держави. Розумію: – Хмельниччину як національно-визвольну, соціальну та релігійну війну; – Військо Запорозьке як незалежну станову (козацько-гетьманську) військову державу (що не мала міжнародного юридичного визнання); – особливості здійснення владних повноважень Богданом Хмельницьким; – поняття «Гетьманщина», «Генеральна рада», «гетьман», «генеральна старшина», «універсал», «полк», «сотня». Умію: – розмістити в хронологічній послідовності	Передумови Національно-визвольної війни. Богдан Хмельницький. Козацько-кримський союз. Події 1648–1649 рр. Зборівський договір. Події 1650–1651 рр. Битва під Берестечком і Білоцерківський договір. Іван Богун. Битва під Батогом. Молдавські походи. Облога Жванця. Українська козацька держава – Військо Запорозьке. Адміністративно-територіальний устрій. Соціально-економічні реформи. Зовнішня політика: у пошуку союзників. Українсько-московський договір 1654 р. Воєнно-політичні події 1654–1655 рр. Віленське перемир’я. Українсько-шведсько-трансильванський союз.

битви і походи Національно-визвольної війни, рішення про політичні союзи та угоди Війська Запорозького з іншими державами; – показати на карті кордони Української козацької держави, основні напрямки походів і місця битв Національно-визвольної війни; – розповісти про перебіг Національно-визвольної війни; – зіставити умови Зборівського і Білоцерківського договорів, «Березневих статей»; – визначити причини та наслідки: Національно-визвольної війни українського народу, укладення українсько-московського договору 1654 р., утворення українсько-шведсько-трансильванського союзу; – охарактеризувати устрій Війська Запорозького – української козацької держави; – проаналізувати відносини Війська Запорозького з державами-сусідами; – обґрунтувати власні судження про державотворчу та військово-політичну діяльність Богдана Хмельницького, його сподвижників.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про битви і походи Національно-визвольної війни, рішення про політичні союзи та угоди Війська Запорозького з іншими державами, інше; – відобразити на контурній карті перебіг Національно-визвольної війни, зміни територіальних меж Української козацької держави – Війська Запорозького; – розробити порівняльну характеристику особистісних якостей, політичних позицій, військово-політичної діяльності Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Яреми Вишневецького, Адама Кисіля та ін. <i>(на вибір учня/учениці, вибір обґрунтувати)</i>.	
Міжпредметні зв'язки: 8 клас. Українська література. Розділ: Усна народна творчість. Тема: Українські історичні пісні. «Чи не той то Хміль», «Ой Морозе, Морозенку» (Учень/учениця усвідомлює роль лицарів-оборонців рідної землі від іноземних поневолювачів).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 4. КОЗАЦЬКА УКРАЇНА наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати укладення Гадяцької угоди, Корсунського договору і «Вічного миру», Карловицького мирного договору, проведення «Чорної ради» під Ніжином, укладення угоди між Іваном Мазепою і Карлом XII, Конституції Пилипа Орлика;	Іван Виговський. Гадяцька угода. Україно-московська війна. Конотопська битва. Початок Руїни. Юрій Хмельницький. Розкол Гетьманської держави. Павло Тетеря та Іван Брюховецький. Андрусівське перемир'я. Петро Дорошенко. Спроби об'єднання Лівобережної та Правобережної

– етапи заселення українцями й адміністративний устрій Слобідської України. Розумію: – Гетьманщину другої половини XVII – початку XVIII ст. як місце змагань за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету; – поняття «Руїна», «Чорна рада», «козацьке бароко». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про змагання українців за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету в період «Руїни» і гетьманування Івана Мазепи, а також про міждержавні угоди, що стосуються України; – простежити на основі карти хід боротьби за утвердження козацького устрою та державного суверенітету на теренах України; – охарактеризувати адміністративно-територіальний устрій, господарське та повсякденне життя Гетьманщини, Слобожанщини і Запорозжя (Війська Запорозького Низового); – проаналізувати зміст і визначити сутність Гадяцької угоди, політики Російської держави («Договірних статей») щодо українських земель, Конституції Пилипа Орлика; – визначити причини і наслідки періоду «Руїни», військово-політичного виступу Івана Мазепи; – обґрунтувати власні судження про діяльність козацьких гетьманів, кошових отаманів, діячів церкви та культури; – розпізнати пам'ятки українського мистецтва в стилі бароко.	Гетьманщини. Дем'ян Многогрішний. Іван Самойлович. Чигиринські походи. Бахчисарайський мир. «Вічний мир». Правобережне козацтво в останній чверті XVII ст. Заселення і розвиток Слобідської України. Слобідські козацькі полки. Запорозьке козацтво. Іван Сірко. Гетьманщина в часи Івана Мазепи. Пилип Орлик і його Конституція. Ліквідація козацтва на Правобережній Україні. Церковне життя. Освіта. Архітектура. Образотворче мистецтво.
Рекомендований перелік історичних осіб, про діяльність яких учні можуть формувати самостійні судження на основі навчальних матеріалів і адаптованих джерел: <i>гетьмани Іван Виговський, Юрій Хмельницький, Павло Тетеря, Іван Брюховецький, Петро Дорошенко, Дем'ян Многогрішний, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик, кошові отамани Іван Сірко, Кость Гордієнко, полковник Семен Палій, діячі церкви та культури Йосиф Тукальський-Нелюбович, Феофан Прокопович, Стефан Яворський, інші (на розсуд учителя/учительки).</i> Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про період Руїни, Гадяцьку угоду, Андрусівський договір, Бахчисарайський договір, «Вічний мир», повстання під проводом Семена Палія, зруйнування Батурина і Чортомлицької Січі, Полтавську битву, ухвалення Конституції Пилипа Орлика, інше <i>(на розсуд учителя/учительки)</i>; – позначити на контурній карті об'єкти, що відображають боротьбу за утвердження козацького устрою і державного суверенітету на теренах України в другій половині XVII – на початку XVIII ст.;	

– проаналізувати зміст «гетьманських (договірних) статей» (на вибір учителя/учительки), Гадяцької угоди, Конституції Пилипа Орлика; визначити на цій основі устрій української гетьманської держави, порядок її взаємин з Московською державою (Річчю Посполитою / Шведською імперією) та поміркувати, якою мірою кожен з цих документів гарантував права і вольності правлячого стану, суверенітет Козацької держави.
Міжпредметні зв'язки: 8 клас. Українська література. Розділ: Українські історичні пісні. Тема: Українські історичні пісні. «Та, ой, як крикнув же козак Сірко» (Учень/учениця усвідомлює лицарства, сміливості, фізичної, духовної сили наших героїчних предків. Розуміння того, що добра слава про обдаровану людину живе у віках); 8 клас. Українська мова. Розділ: Просте речення. Двоскладне речення. Тема: Головні і другорядні члени речення (Учень/учениця оформлює рубрики, готує стислі описи до проекту «Українське козацьке бароко в пам'ятках історії та культури»).
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 5. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ в 20–90-х роках XVIII ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі існування Нової Січі; – період розгортання гайдамацького й опришківського рухів; – дати остаточної ліквідації гетьманства, козацького устрою і відновлення кріпосництва в Слобідській та Лівобережній Україні, включення Галичини до складу Австрійської монархії та Правобережжя і Волині до складу Російської імперії. Розумію: – причини втрати українцями державності; – внесок Києво-Могилянської академії в розвиток освіти; – поняття «паланка», «гайдамаки», «Коліївщина», «опришки», «козацькі літописи». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності події, що засвідчують наступ на українську державність з боку Російської імперії; – показати на карті території утворень, що зберігали ознаки української державності (Гетьманщини, Нової Січі, Слобідської України), українські землі, які потрапили до складу Російської імперії та Австрійської монархії внаслідок російсько-турецьких воєн, поділів Речі Посполитої, ліквідації Кримського ханства; райони розгортання гайдамацького та опришківського рухів; – охарактеризувати політику Російської й Австрійської імперій щодо українських земель;	Імперський наступ на автономію Гетьманщини. Павло Полуботок. Данило Апостол. Нова Січ. Кирило Розумовський. Ліквідація гетьманства і козацького устрою в Україні. Підкорення Кримського ханства. Колонізація Півдня України. Правобережна Україна. Гайдамаки. Коліївщина. Буковина, Східна Галичина, Закарпаття. Рух опришків. Поділи Речі Посполитої: зміни у становищі Правобережної України та західноукраїнських земель. Освіта і наука. Києво-Могилянська академія. Григорій Сковорода. Архітектура. Образотворче мистецтво. Музика.

– встановити причини і наслідки скасування гетьманства, ліквідації Запорозької Січі, приєднання Правобережжя, Поділля, Волині та Кримського ханства до Росії, гайдамацького руху на Правобережжі, опришківського руху на Підкарпатті; – обґрунтувати власні судження про діяльність козацьких гетьманів і кошових отаманів, ватажків селянських виступів, діячів культури XVIII ст.; – визначити особливості розвитку культури періоду козацького бароко.	
Рекомендований перелік історичних осіб, про діяльність яких учні/учениці можуть формувати самостійні судження на основі навчальних матеріалів і адаптованих джерел: <i>гетьмани Іван Скоропадський, Павло Полуботок, Данило Апостол, Кирило Розумовський, кошовий отаман Петро Калнишевський, керівники селянських виступів Олекса Довбуш, Максим Залізняк, Іван Гонти, діячі культури Григорій Сковорода, Паїсій Величковський та інші (на розсуд учителя/учительки).</i> Завдання для практичних робіт: – внести у синхронізовану хронологічну таблицю відомості про остаточну ліквідацію гетьманства й Запорозької Січі, Кримського ханства, поділи Речі Посполитої, закріпачення селян Лівобережної та Слобідської України, Коліївщину, рух опришків, відновлення діяльності Львівського університету, інше (на розсуд учителя/учительки); – позначити на контурній карті регіони, що в XVIII ст. зберігали ознаки української державності (територію Гетьманщини, Нової Січі, Слобідської України), землі України, які потрапили до складу Російської імперії та Австрійської монархії внаслідок російсько-турецьких воєн, поділів Речі Посполитої, ліквідації Кримського ханства; – визначити (використовуючи витяги з козацьких літописів XVII–XVIII ст.) способи та засоби, до яких вдавалися гетьмани, козацька старшина, аби відстояти суверенітет Козацької держави; – здійснити уявну мандрівку до історико-культурних пам'яток України / рідного краю доби бароко, встановити цінності й норми життя, що їх утверджували автори цих витворів мистецтва (архітектури, скульптури, образотворчого мистецтва).	
Міжпредметні зв'язки: 8 клас. Українська література. Розділ: Українські історичні пісні. Тема: Українські історичні пісні. «Максим козак Залізняк» (Учень/учениця усвідомлює лицарства, сміливості, фізичної, духовної сили наших героїчних предків. Розуміння того, що добра слава про обдаровану людину живе у віках); 8 клас. Українська мова. Розділ: Просте ускладнене речення. Речення з однорідними членами. Тема: Однорідні члени речення (Учень/учениця створює відгук про віртуальну екскурсію до музею або історичної місцевості).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Узагальнення до курсу. **ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕПОХИ РАННЬОГО НОВОГО ЧАСУ**

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Розумію: – взаємопов'язаність і взаємозалежність процесів господарського, соціального, політичного і культурного життя козацької України та європейських суспільств. Умію:	Здобутки українського суспільства. Особливості суспільного життя України XVI–XVIII ст. Внесок України у формування європейської цивілізації.

– встановити цивілізаційні здобутки українського суспільства Ранньомодерної доби; – визначити внесок українського суспільства XVI–XVIII ст. в загальноєвропейську культурну спадщину; – зіставити типові процеси і явища європейської та української історії Раннього Нового часу; – оцінити роль козацтва в історії України.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – на підставі укладеної протягом навчального року синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в Ранньомодерну добу» сформулювати висновок про місце тогочасної України в загальноєвропейських політичних, господарських і культурних процесах.	

Всесвітня історія. 8 клас

Структура курсу:

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП

Розділ 1. *ВЕЛИКІ ГЕОГРАФІЧНІ ВІДКРИТТЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ КАПІТАЛІСТИЧНИХ ВІДНОСИН*

Розділ 2. *ВИСОКЕ ВІДРОДЖЕННЯ. РЕФОРМАЦІЯ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ*

Розділ 3. *ДЕРЖАВИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ в XVI–XVII ст.*

Розділ 4. *ОСМАНСЬКА ІМПЕРІЯ. КРАЇНИ СХІДНОЇ ЄВРОПИ в XVI – першій половині XVIII ст.*

Розділ 5. *ЕПОХА ПРОСВІТНИЦТВА*

Розділ 6. *СХІДНИЙ СВІТ у XVI–XVIII ст. (оглядово)*

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі Нового часу та Раннього Нового часу. Розумію: – Новий час (Модерну добу) як період історії сучасного європейського суспільства; – Ранній Новий час в Україні як Козацьку добу, початок якої припадає на виникнення нового, елітарного стану – козацтва (кінець XV – початок XVI ст.), а завершення – на остаточну втрату ним політичної влади (друга половина XVIII ст.); – судження – як думку, що її потрібно	Повторення. Середні віки в історії Європи та України. Вступ. Поняття і періодизація Нового часу (Модерної доби). Ранній Новий час (Ранньомодерна доба): початок культурної та політичної переваги християнського Заходу. Особливості Ранньомодерної доби в історії України.

обґрунтувати (підтвердити істинність фактами); – як користуватися підручниками з історії України та всесвітньої історії в класі й удома. Умію: – визначити характерні ознаки Середньовіччя; – перелічити основні здобутки населення України Княжої доби; – назвати хронологічні межі та періоди Модерної доби; – виділити характерні ознаки Раннього Нового часу (Ранньомодерної доби); – укласти синхронізовану хронологічну таблицю «Європа в Ранньомодерну добу».			
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – розпочати роботу над укладанням синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в Ранньомодерну добу» (за зразком):			
Період, дата (століття, десятиліття або рік)	Події на теренах України	Події за межами України	Примітки
Ранньомодерний час (XVI–XVIII ст.)			

Розділ 1. **ВЕЛИКІ ГЕОГРАФІЧНІ ВІДКРИТТЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ КАПІТАЛІСТИЧНИХ ВІДНОСИН**

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час Великих географічних відкриттів і Конкісти; – дату першої подорожі Христофора Колумба; – напрямки подорожей Христофора Колумба, Васко да Гами, Фернана Магеллана, центри світової торгівлі. Розумію: – Великі географічні відкриття як просторове розширення впливу європейської цивілізації на світ; – причини історичних явищ і процесів (як факти, що зумовили їх появу) та їхні наслідки (як факти, породжені цим явищем, процесом); – вплив Великих географічних відкриттів на світобачення, господарське та суспільне життя населення Європи та Нового світу; – поняття «конкіста», «колоніальна імперія», «зустріч цивілізацій», «революція цін», «мануфактура», «капіталізм», «буржуазія», «найманий працівник». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про розширення впливу європейської цивілізації на світ;	Причини й передумови Великих географічних відкриттів XV– XVI ст. Подорожі Христофора Колумба, Васко да Гами, Фернана Магеллана. Цивілізації доколумбової Америки (оглядово). Конкіста – завоювання Нового світу. Створення колоніальних імперій. Зміна поглядів на світ. Торговельний капітал. Мануфактурне виробництво і наймана праця. Становлення капіталістичних відносин. Повсякденне життя населення Західної Європи.

– простежити на основі карти, як змінювався простір впливу європейської цивілізації на світ; – визначати причини і наслідки Великих географічних відкриттів; – характеризувати зміни в житті людей, пов'язані з Великими географічними відкриттями, створенням перших колоніальних імперій, поширенням мануфактур і найманої праці; – встановити причини масових міграцій європейців у XVI–XVII ст.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Великі географічні відкриття, подорожі Христофора Колумба, Васко да Гама, Фернана Магеллана; – позначити на контурній карті об'єкти, що відображають просторове розширення впливу європейської цивілізації на світ (колонізовані європейцями землі, напрямки нових торговельних шляхів і центри світової торгівлі XVI–XVII ст.); – підготувати і представити групове повідомлення (презентацію) на тему «Цивілізації доколумбової Америки (ацтеки, майя, інки)»; – описати (на основі джерел) становище жінок і дітей у країнах Західної Європи в XVI–XVIII ст.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 2. ВИСОКЕ ВІДРОДЖЕННЯ. РЕФОРМАЦІЯ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час бароко і релігійних воєн у Німеччині та Франції; – дати початку Реформації в Німеччині, укладення Аугсбурзького релігійного миру; – територію поширення Реформації, культурні центри Європи Раннього Нового часу. Розумію: – Ранній Новий час (Ранньомодерну добу) як період звільнення суспільного життя від церковного догматизму; – світський, нецерковний характер культури Відродження; – гуманізм епохи Відродження як європейський інтелектуальний рух за вдосконалення людської природи через пізнання культурної спадщини Античності; – бароко як усвідомлення людиною Ранньомодерної доби складності, багатоманітності та мінливості світу; – поняття «секуляризація», «Реформація», «протестантизм», «лютеранство», «кальвінізм», «Контрреформація», «релігійні	Гуманізм як інтелектуальний рух доби Відродження. Високе Відродження. Католицька церква напередодні Реформації. Мартін Лютер і народження протестантизму. Поширення Реформації. Жан Кальвін. Контрреформація в Європі. Ігнатія Лойола. Єзуїти. Тридентський собор. Релігійні війни в Німеччині та Франції. Аугсбурзький релігійний мир 1555 р. Культура бароко. Народження нової європейської науки.

війни», «орден єзуїтів», «Високе Відродження», «бароко». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про Реформацію, Відродження (Ренесанс) і Бароко; – показати на карті регіони поширення Реформації; культурні центри Європи Раннього Нового часу; – розповісти про наукові й технічні досягнення Раннього Нового часу; представників культури Відродження й Бароко, їхні твори; видатні пам'ятки культури епохи Ренесансу й Бароко; – визначити причини і наслідки Реформації та Контрреформації; – сформулювати основні ідеї вчень Мартіна Лютера і Жана Кальвіна; – розпізнати пам'ятки культури епохи Відродження і Бароко.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – вирізнити гуманістичні ідеї у витягах з літературних творів епохи Відродження (Франческо Петрарки, Мігеля де Сервантеса, Еразма Роттердамського, Нікколо Макіавелі, інших) і мистецьких шедеврах Високого Відродження (Леонардо да Вінчі, Рафаеля, Мікеланджело, Пітера Брейгеля, Альбрехта Дюрера, інших), вибір обґрунтувати; – представити світ природи та людей очима католика, православного, протестанта; – здійснити уявну подорож до пам'яток епохи Відродження в Італії, Франції, Німеччині, інших країнах; встановити цінності та норми життя, що їх утверджували автори цих витворів мистецтва (архітектури, скульптури, образотворчого мистецтва).	
Міжпредметні зв'язки: 8 клас. Мистецтво. Розділ: Мистецтво в культурі минулого. Тема: Стили та напрями мистецтва (Учень/учениця усвідомлює необхідність збереження мистецької спадщини рідного краю та світу, оцінює та висловлює власне судження щодо творів мистецтва); 8 клас. Зарубіжна література. Розділ: Відродження. Тема: Епоха Відродження (Ренесансу) в Європі. Гуманізм. Культ античності. Характерні риси ренесансної культури і літератури (Учень/учениця розуміє особливості світоглядного перевороту того часу, історичний і культурний контекст, роль античності в розвитку літератури; визначає риси гуманізму в літературних творах доби Відродження).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 3. *ДЕРЖАВИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ в XVI–XVII ст.*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі національно-визвольної війни в Нідерландах, революції в Англії, Тридцятилітньої війни; – дати укладення Люблінської й Утрехтської уній, Нантського едикту, Вестфальського миру. Розумію:	Становлення абсолютної монархії у Франції. Кардинал Арман-Жан дю Плессі деРішельє. Абсолютизм за Луї XIV. Жан-Батист Кольбер. Володіння Габсбургів. Карл V. Національно-визвольна війна в Нідерландах. Утрехтська унія. Вільгельм I Оранський. Королівська реформація в Англії. Єлизавета I. «Криваве

– передумови утвердження абсолютизму в європейських державах; – абсолютну монархію як перехідну форму від станово-представницької до сучасної (національної) держави; – роль міського патриціату та дворянства в управлінні містами-республіками; – роль дворянської аристократії (магнатів) в управлінні Річчю Посполитою; – історичне значення національно-визвольної війни в Нідерландах та Англійської революції; – Вестфальський мир як подію, що заклала основи сучасного світового порядку – поділу світу на національні держави й утвердження в міжнародних відносинах принципу державного суверенітету; – поняття «абсолютизм», «абсолютна монархія», «олігархічна (бюргерська) республіка», «аристократична (шляхетська) республіка», «парламентська монархія», «протекціонізм», «меркантилізм», «революція», «національно-визвольна війна», «протекторат». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про процеси централізації влади і формування національних держав у Західній Європі в XVI–XVII ст.; – простежити (на основі карти) утворення в Західній Європі національних держав; – охарактеризувати політичний устрій західноєвропейських країн; – обґрунтувати власні судження про володарів і державних діячів європейських країн XVI–XVIII ст.; – визначити причини і наслідки: Люблінської унії, релігійних війн у Франції, національно-визвольної війни в Нідерландах, Англійської революції.	законодавство». Англійська революція. Олівер Кромвель. Утвердження парламентаризму. «Білль про права». Річ Посполита: шляхетська демократія. Тридцятилітня війна. Вестфальська система міжнародних відносин.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Реформацію, утворення Речі Посполитої, Тридцятилітню війну, національно-визвольну війну в Нідерландах, Англійську революцію, інше; – позначити на контурній карті регіони поширення католицизму, протестантизму і православ'я; території абсолютних монархій і республік, що існували в XVI–XVIII ст.; – укласти і представити історичний портрет одного з монархів XVI–XVIII ст. <i>(на вибір учителя/учительки або учнів/учениць)</i>.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 4. ОСМАНСЬКА ІМПЕРІЯ. ДЕРЖАВИ СХІДНОЇ ЄВРОПИ в XVII–XVIII ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати облоги Відня та проголошення Московського царства Російською імперією, хронологічні межі Північної війни. Розумію: – період XVI–XVIII ст. як епоху воєн за переділ Європи і світу; – причини економічного занепаду та затяжної політичної кризи в Речі Посполитій (друга половина XVII – XVIII ст.); – поняття «опричнина», «Смутний час», «церковний розкол», «Земський собор», «самодержавство (абсолютизм)». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про османську експансію в Центральній та Східній Європі, її зупинення (облоги Чигирин 1678 р. і Відня 1683 р.), шведську експансію в Центральній Європі, російську експансію у Східній Європі; – простежити на основі карти територіальні зміни, яких зазнали в XVI–XVIII ст. Османська імперія, Річ Посполита і Російська держава (Московське царство, Російська імперія); – охарактеризувати внутрішню й зовнішню політику Речі Посполитої в другій половині XVII–XVIII ст.; – обґрунтувати власні судження про політику Сулеймана Пишного, Івана IV Грозного, Олексія Михайловича, Петра I; – визначити причини і наслідки: османських завоювань в Європі, кризи в Речі Посполитій (друга половина XVII–XVIII ст.), російської експансії у Східній Європі, Північної війни, реформ Петра I.	Експансія Османської імперії. Сулейман Пишний. Народи Південно-Східної Європи під владою турків-османів. Кримське ханство. Внутрішня і зовнішня політика. Московське царство. Іван IV Грозний. Смутний час. Правління династії Романових. Внутрішня та зовнішня політика Петра I. Економічний занепад та політична криза в Речі Посполитій (друга половина XVII – XVIII ст.).
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про османську експансію в Центральній та Східній Європі, її зупинення (облоги Чигирин 1678 р. і Відня 1683 р.), шведську експансію в Центральній Європі, російську експансію у Східній Європі, проголошення Росії імперією, інше; – позначити на контурній карті територіальні надбання і втрати Османської імперії, Речі Посполитої і Російської держави (Московського царства, Російської імперії) в XVI–XVIII ст.; – обґрунтувати (або спростувати) судження про суперечливий характер реформ Петра I.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 5. ЕПОХА ПРОСВІТНИЦТВА

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час епохи Просвітництва, початку індустріальної (промислової) революції, війни за незалежність США; – дати ухвалення Декларації незалежності США та Конституції Речі Посполитої. Розумію: – визначальний вплив індустріальної революції на зміни в структурі економіки (формування промисловості) і соціальній структурі суспільства (зростання чисельності та ролі найманих працівників), на рівень життя людей праці та інші аспекти повсякденного життя; – Просвітництво як Добу Розуму, коли утверджувалася віра в силу знань і можливість розумного облаштування суспільного життя; – освічений абсолютизм як політику, спрямовану на знищення або реформування найбільш застарілих феодальних порядків; – поняття «індустріальна (промислова) революція», «освічений абсолютизм», «масонство», «Просвітництво», «енциклопедисти», «класицизм». Умію: – розташувати в хронологічній послідовності відомості про індустріальну революцію, добу Просвітництва, Війну за незалежність США; – простежити зміни на політичній карті світу впродовж XVIII ст.; – визначити зміни в повсякденному житті європейців протягом XVIII ст., які стали наслідком індустріальної революції, поширення ідей Просвітництва; – встановити причини і наслідки реформ: Марії-Терезії та Йосифа II (Австрійська монархія), зокрема для українських теренів, Фрідріха II (Пруссія), Катерини II (Російська імперія); – встановити причини розгортання війни за незалежність і утворення США.	Початок індустріальної (промислової) революції, її вплив на життя різних верств населення. Просвітництво. Енциклопедисти. Масони. Класицизм. Освічений абсолютизм. Володіння австрійських Габсбургів. Марія-Терезія. Йосип II. Королівство Пруссія. Фрідріх II. Російська імперія. Єлизавета I. Катерина II. Міжнародні відносини. Війна за іспанську спадщину, війна за австрійську спадщину, Семилітня війна. Поділи Речі Посполитої. Початок боротьби за спадщину Османської імперії. Колонії Великої Британії в Північній Америці. Декларація незалежності. Війна за незалежність. Утворення США. Конституція США.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про початок промислової революції, хронологічні межі доби Просвітництва та війни за незалежність США, ухвалення Декларації незалежності та Конституції США, інше; – позначити на контурній карті нові держави (зокрема США) й територіальні надбання/втрати Великої Британії, Пруссії, Австрійської монархії, Російської імперії в другій половині XVIII ст.;	

– проаналізувати повсякденне життя в країнах Західної Європи у XVIII ст., виявити зміни, які стали наслідком промислової революції / поширення ідей Просвітництва; – проаналізувати Декларацію незалежності Сполучених Штатів і встановити, які ідеї епохи Просвітництва в ній відображено.
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 6. СХІДНИЙ СВІТ У XVI–XVIII ст. (оглядово)

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час існування Держави Великих Моголів, панування у Китаї династії Цин і період сьогунату Токугави. Розумію: – традиційний характер чотирьох найбільших цивілізацій Сходу, що розвивалися в Ранній Новий час: індійської, ісламської, китайської та японської; – поняття «самураї», «політика самоізоляції», «сьогунат». Умію: – розмістити в хронологічній послідовності відомості про встановлення влади Великих Моголів, Сефевидів, династії Цин, Токугави; – показати на карті території Індії, Персії, Китаю, Японії; – визначити особливості культур народів Сходу; – розкрити особливості взаємин країн Сходу та Європи.	Індія. Держава Великих Моголів. Бабур, Акбар. Перське царство Сефевидів. Аббас I. Культура Індії та Персії. Китай. Маньчжурське завоювання. Династія Цин. Культура Китаю. Японія. Сьогунат Токугави. Політика самоізоляції. Культура Японії.
Узагальнення	

Історія України (52 години)

Всесвітня історія (35 годин)

9 клас

Курс історії для учнів 9 класу складається з двох окремих предметів – історії України та всесвітньої історії. У частині історії України його мета подати виклад подій, явищ і процесів, що відбувалися на українських землях упродовж «довгого» XIX ст., сформувати в учнів знання та розуміння особливостей розвитку України у складі Російської й Австрійської (Австро-Угорської) імперій, проявів модернізації та їхнього впливу на соціально-економічне, політичне, культурне і повсякденне життя населення України. У частині всесвітньої історії курс має сприяти виробленню в учнів власного ставлення до змін у житті та світогляді людей у другий період Нового часу – епоху революцій, появи нових ідеологій, становлення модерного суспільства з його соціально-політичними та соціально-економічними структурами – і підготувати до розуміння XX ст. Важливим у 9 класі є остаточне опанування учнями/ученицями таких складних умінь, як визначення причин, сутності та наслідків подій, явищ і процесів на українських територіях та інших країнах, їх характеристика та порівняння, й формування вмінь аргументованого висловлювати власні думки і позиції в усній та письмовій формі. Матеріал курсу відкриває значно більші, порівняно з 8 класом, можливості для компетентнісного підходу в навчанні – насамперед через актуалізацію фактично всіх наскрізних, міжпредметних і предметних змістових ліній, про які йдеться в початковій пояснювальній записці.

Одним з найважливіших завдань курсу є показати історію України в контексті всесвітньої історії. Розробники програми пропонують такий порядок синхронізації курсів історії України та всесвітньої історії в 9 класі: Історія України. Повторення. Вступ. — Всесвітня історія. Розділ 1. Європа в час Французької революції та наполеонівських війн. — Всесвітня історія. Розділ 2. Європа та Америка в добу революцій і національного об'єднання (1815–1870 рр.). — Історія України. Розділ 1. Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. — Історія України. Розділ 2. Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. — Історія України. Розділ 3. Повсякденне життя та культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст. — Всесвітня історія. Розділ 3. Модернізація країн Європи та Америки в останній третині XIX – на початку XX ст. Пробудження Азії. — Історія України. Розділ 4. Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст. — Історія України. Розділ 5. Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст. — Всесвітня історія. Розділ 4. Міжнародні відносини (друга половина XIX – початок XX ст.). — Історія України. Розділ 6. Україна початку XX ст. перед викликами модернізації. — Всесвітня історія. Розділ 5. Розвиток культури та повсякденне життя (кінець XVIII – початок XX ст.). — Історія України. Розділ 7. Повсякденне життя та культура України в середині XIX – на початку XX ст. — Всесвітня історія. Узагальнення до курсу: Основні ідеї, здобутки, виклики «довгого» XIX ст.

Історія України. 9 клас

Структура курсу:

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП

Розділ 1. **УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.**

Розділ 2. **УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.**

Розділ 3. **ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ кінця XVIII – першої половини XIX ст.**

Розділ 4. **УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ в другій половині XIX ст.**

Розділ 5. *УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ* в другій половині XIX ст.

Розділ 6. *УКРАЇНА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ*

Розділ 7. *ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ* в середині XIX – на початку XX ст.

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі та періодизацію історії Нового часу, час входження українських територій до складу Російської та Австрійської імперій; – адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Російської та Австрійської імперій; – чисельність, соціальний і національний склад населення України в XIX ст.; – хронологічні межі «довгого» XIX ст., етапів українського національного відродження. Розумію: – вплив подій і тенденцій європейської історії на розвиток України; – «довге» XIX ст. як час суспільної модернізації та національного відродження в Європі; – головні цілі та сутність національної політики Російської та Австрійської імперій; – особливості розвитку України та етапів українського національного руху від кінця XVIII до початку XX ст.; – спільні й відмінні риси українського та загальноєвропейського історичного розвитку; – поняття «довге XIX століття», «модернізація», «національне відродження», «смуга осілості», «губернія». Умію: – обґрунтувати хронологічні межі «довгого» XIX ст.; – показати на карті українські території у складі Австрійської та Російської імперій; – охарактеризувати політичне і соціальне становище України наприкінці XVIII – на початку XX ст.; – пояснити чинники та механізми змін у чисельності, соціальному й національному складі населення України.	Сутність Нового часу. Ранній Новий час в історії України. «Довге» XIX століття: доба модернізації та національного відродження в Європі. Адміністративно-територіальний устрій українських територій у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій. Періодизація історії України XIX ст. (за етапами національного руху). Населення: чисельність, соціальний і національний склад. Іншоетнічні групи на українській території: поляки, росіяни, кримські татари, євреї, німці та ін. Упровадження «смуги осілості» для євреїв.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати повідомлення (або есе) про європейські зв'язки України в Ранній Новий час; – зіставити (усно або письмово) оглядові карти з історії України, зокрема адміністративно-територіального устрою: станом на середину XVIII ст. і на початок XIX ст.	
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Українська мова. Розділ: Складне речення, його ознаки. Тема: Складносурядне речення, його будова й засоби зв'язку (Учень/учениця пише есе «Які	

Розділ 1. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати входження українських територій до складу Російської імперії, назви і час існування козацьких формувань після ліквідації Запорозької Січі (Задунайська січ, Азовське козацьке військо, Чорноморське / Кубанське козацьке військо), час початку індустріальної революції в Україні, діяльності осередків національного та опозиційних рухів, Кирило-Мефодіївського братства; – хронологічні межі найбільших соціальних виступів першої половини XIX ст. (селянські виступи під проводом Устима Кармелюка на Поділлі, повстання військових поселенців на Харківщині, селянські рухи «Київська козаччина» і «Похід у Таврію за волею») Розумію: – вплив індустріальної революції на розвиток міст, торгівлі, транспорту, соціальну структуру суспільства; – роль Харківського і Київського університетів як центрів українського національного відродження; – програмні положення та ідейні засади діяльності Кирило-Мефодіївського братства; – роль загальноросійського і польського визвольних рухів в історії України; – розбіжності в цілях українського, російського і польського рухів на території України; – поняття «чумакування», «порто-франко», «індустріальна революція (промисловий переворот)». Умію: – показати на карті зміни української території наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст., місця діяльності політичних і національно-культурних організацій, території, охоплені соціальними протестами; – охарактеризувати політичний і соціально-економічний стан українських земель, особливості першого етапу	Політика Російської імперії щодо українських етнічних територій. Козацтво після ліквідації Запорозької Січі. Соціально-економічне становище. Села і міста. Торгівля. Чумацький промисел. Криза кріпосницької системи. Початок індустріальної революції. Нова модель соціально-економічного розвитку Півдня України. Порто-франко Одеси. Початок українського національного відродження. Формування сучасної української національної самосвідомості. Новгород-Сіверський автономістський гурток. Харківський осередок українського руху. Кирило-Мефодіївське братство. Польський національно-визвольний і російський опозиційний рухи на території України. Польське повстання 1830–1831 рр. і його наслідки для України. Соціальні рухи.

індустріальної революції, розгортання національного руху, діяльність Кирило-Мефодіївського братства; – пояснити вплив індустріальної революції на соціально-економічний розвиток України, значення діяльності Кирило-Мефодіївського братства для національного руху; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Миколи Костомарова, Пантелеймона Куліша.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – проаналізувати (усно або письмово) програмні документи Кирило-Мефодіївського братства під кутом зору відображення в них минулого/майбутнього України або/і з позиції формування прав і свобод людини; – проаналізувати (усно або письмово) літературні твори Тараса Шевченка в контексті розвитку українського національного руху; – укласти порівняльну таблицю «Україна в програмних документах українського, польського і російського національних/визвольних рухів».	
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Українська література. Розділ: Українська література доби Ренесансу і доби Бароко. Тема: «Історія русів» (учень/учениця розуміє значення «Історії русів» для української культури цього часу); 9 клас. Українська література. Розділ: Нова українська література. Тема: Нова українська література. Іван Котляревський. «Енеїда» (скорочено), «Наталка Полтавка» (Учень/учениця розуміє роль спадщини нової української літератури для національного самоусвідомлення); 9 клас. Українська література. Розділ: Література українського романтизму (Учень розуміє зв'язок між ідеями Просвітництва, романтизмом та діяльністю осередків національного відродження в Наддніпрянській Україні).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 2. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати входження українських територій (Галичини, Буковини) до Австрійської імперії; – період діяльності «Руської трійці», хронологічні межі «Весни народів», соціальних виступів першої половини XIX ст. (рух опришків на Прикарпатті, виступи під проводом Лук'яна Кобилиці на Буковині). Розумію: – причини, які зумовили провідну роль греко-католицької церкви і духівництва в українському русі Галичини; – ідейні засади діяльності гуртка «Руської трійці», Головної руської ради; – історичне значення альманаху «Русалка Дністровая»;	Політика Австрійської імперії щодо українських територій. Йосифінські реформи. Соціальні протести. Початок українського національного відродження. «Будителі» Закарпаття. Товариство галицьких греко-католицьких священиків. «Руська трійця». Європейська революція 1848–1849 рр. в українських регіонах Австрійської імперії. Соціальні рухи. Скасування панщини. Головна руська рада та її національна програма. Газета «Зоря Галицька». Перший досвід парламентської діяльності.

– поняття «будителі», «Весна народів». Умію: – показати на карті Галичину, Буковину і Закарпаття у складі Австрійської імперії, місця діяльності громадсько-культурних організацій; – охарактеризувати політичний і соціально-економічний стан українських регіонів у складі монархії Габсбургів, йосифінські реформи та їх вплив на західноукраїнське суспільство; – визначити наслідки діяльності «Руської трійці», революції 1848–1849 рр., роль греко-католицького духовництва в житті західноукраїнського суспільства, особливості українського руху в Закарпатті та Буковині; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Маркіяна Шашкевича, Олександра Духновича.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати повідомлення про історію альманаху «Русалка Дністровая», проаналізувати його зміст під кутом зору ідейного та емоційного наповнення, важливого для розвитку національного руху; – підготувати уявний допис до газети «Зоря Галицька» з позиції сучасника революційних подій 1848 р., поборника прав людини.	
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Українська література. Розділ: Література українського романтизму. Тема: Осередки романтичного руху в Західній Україні («Руська трійця») (Учень/учениця усвідомлює, що романтик – духовно багата, творча людина. Виховання шанобливого ставлення до засад народної моралі й етики: працелюбності, щирості, любові й поваги до батьків. Краса вірності в коханні).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 3. ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ кінця XVIII – першої половини XIX ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати заснування університетів у Харкові та Києві, відновлення діяльності Львівського університету, виходу друком «Енеїди» Івана Котляревського, «Кобзаря» Тараса Шевченка. Розумію: – суперечності розвитку української культури під впливом модернізаційних процесів і політики Російської та Австрійської імперій; – причинно-наслідковий зв'язок між модернізаційними процесами та змінами в житті й побуті людини; – значення історичних пам'яток, фольклору й етнографії в дослідженні національних ознак	Повсякденне життя. Становище жінки. Умови розвитку культури. Освіта. Львівський університет. Відкриття університетів у Харкові та Києві. Поступ науки. Видатні вчені. Культурно-освітні товариства. Розвиток української літератури. Становлення сучасної української літературної мови. «Енеїда» Івана Котляревського. Тарас Шевченко і його «Кобзар». Творчість Пантелеймона Куліша і Миколи Гоголя. Музика, театр, образотворче мистецтво, архітектура.

українців і формуванні національної свідомості; – пошук науково-історичних підвалин української самобутності як частину національного руху; – поняття «класицизм», «романтизм», «національна ідея». Умію: – охарактеризувати розвиток освіти, науки й культури в Україні, формування нової української літератури та сучасної літературної мови; – визначити особливості розвитку освіти, науки і культури, причини і наслідки культурних зрушень, особливості повсякденного життя; – пояснити зумовленість культурних процесів потребами національного розвитку, суперечливі наслідки модернізаційних процесів для розвитку національної освіти і культури; – узагальнити діяльність Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Миколи Гоголя, Василя Каразіна, Григорія Квітки-Основ'яненка, Петра Гулака-Артемовського, Євгена Гребінки, Михайла Максимовича, Михайла Остроградського; – розпізнати й описати пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, виконані під впливом художніх принципів класицизму і романтизму.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати міні-проект про повсякденне життя мешканців України (селян, міщан, торговців, поміщиків) в першій половині XIX ст.; – підготувати і здійснити віртуальну мандрівку «Пам'ятки образотворчого мистецтва та архітектури України першої половини XIX ст.»; – підготувати план доповіді «Наш край в кінці XVIII – першій половині XIX ст.»	
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Українська література. Розділ: Тема жіночої долі у творчості Тараса Шевченка. Тема: «Катерина», «Наймичка», «У нашім раї на землі...» (Учень/учениця шанобливо ставиться до жінки в усіх її іпостасях (жінка-мати, жінка-кохана), усвідомлює, що жінка – уособлення краси на Землі); 9 клас. Українська література. Розділ: Нова українська література. Тема: Іван Котляревський. «Енеїда», «Наталка Полтавка» (Учень/учениця пояснює алюзію на події історії України, розуміє необхідність відстоювати людську гідність, власні принципи); 9 клас. Українська література. Розділ: Пантелеймон Куліш. Тема: Пантелеймон Куліш. «Чорна рада» (Учень/учениця усвідомлює значення ініціативності, наполегливості й працьовитості для досягнення поставленої мети. Прагнення до справедливості, лицарства, щирості, вірності почуттю й обов'язку); 9 клас. Українська мова. Розділ: Текст як одиниця мовлення й продукт мовленнєвої діяльності. Тема: Текст, його основні ознаки (Учень/учениця створює текст-розповідь про людину, яку вважає взірцем інтелігентності з поясненням, які чесноти цієї особи є найціннішими для суспільства, план сприйнятого на слух науково-навчального тексту).	

Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 4. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ в другій половині XIX ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: - хронологічні межі Східної (Кримської) війни, дати скасування кріпацтва і панщини, будівництва першої залізниці Одеса–Балта, створення Київської громади, Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, Братства тарасівців, ухвалення Валувського циркуляру та Емського указу. Розумію: - особливості проведення «великих реформ» 1860–1870-х років в Україні; - причинно-наслідковий зв'язок між аграрними реформами і розгортанням індустріальної революції, розвитком міст, залізничного будівництва, змінами в соціальній структурі населення, зародженням робітничого і соціал-демократичного рухів; - роль інтелігенції в розвитку українського національного руху та осучасненні суспільства; - вплив заборонних актів російської імперської влади (Валуєвського циркуляру, Емського указу) на динаміку розвитку українського руху; - поняття «індустріалізація», «урбанізація», «інтелігенція», «громадівський рух», «земство». Умію: - охарактеризувати особливості соціально-економічних перетворень в Україні у пореформений період, погляди і діяльність громадівців 1860–1890-х років; - визначити причини й наслідки селянської реформи 1861 р., особливості інституційного етапу в розвитку українського руху, значення громадівського руху; - пояснити роль і місце України в господарському житті Російської імперії; - охарактеризувати кримськотатарське національне відродження; - обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова, Ісмаїла Гаспринського.	Українське питання в контексті міжнародних відносин. Східна (Кримська) війна 1853–1856 рр. Ліквідація кріпацтва та реформи 1860–1870-х років. Модернізація промисловості й сільського господарства. Розширення внутрішнього ринку. Торгівля. Урбанізація. Будівельна лихоманка. Розвиток залізничного транспорту. Зміни в соціальній структурі суспільства. Формування інтелігенції й робітництва (пролетаріату). Родини українських підприємців. Громадівський рух 1860–1890-х рр. Київська громада. Хлопомани. Польське повстання 1863–1864 рр. та його наслідки для України. Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. Молоді громади. Валувський циркуляр і Емський указ. Володимир Антонович і Михайло Драгоманов. Братство тарасівців. Національне відродження кримських татар. Ісмаїл Гаспринський. Зародження робітничого і соціал-демократичного рухів.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: проаналізувати політику російської імперської влади в Україні на підставі Валувського	

циркуляру, Емського указу та інших доступних офіційних актів <i>(на вибір учителя /учительки)</i> й підготувати відповідне резюме; – проаналізувати програмні засади й форми організації українського руху на підставі публікацій його лідерів, офіційних документів, спогадів <i>(на вибір учителя /учительки)</i> й підготувати відповідне резюме; – підготувати повідомлення «Українські підприємці XIX ст.», «Пам'ятки правової думки в Україні XIX ст.» та ін.
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 5. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРЩИНИ в другій половині XIX ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати селянської реформи, утворення товариства «Просвіта», Товариства імені Шевченка, перших українських політичних партій. Розумію: – особливості політичного, соціально-економічного й культурного розвитку українських регіонів у складі Австро-Угорської монархії; – поняття «русофіли/москвофіли», «народовці/українофіли», «радикали», «нова ера», «український П'ємонт». Умію: – показати на карті Галичину, Буковину, Закарпаття, основні місця діяльності науково-культурних і суспільно-політичних осередків регіону; – охарактеризувати мету й діяльність товариства «Просвіта», Наукового товариства імені Шевченка; – пояснити роль і місце українських регіонів у господарському житті Австро-Угорщини, причини виникнення радикального руху, причини і наслідки трудової еміграції; – визначити напрями діяльності перших українських політичних партій у Галичині, мету і наслідки кооперативного руху; – обґрунтувати судження про історичне діяльності Юрія Федьковича, Івана Франка, Юліана Романчука, Володимира й Олександра Барвінських, Юліана Бачинського.	Особливості соціально-економічного розвитку західноукраїнських регіонів. Селянська реформа в Австрійській імперії (1848 р.). Кооперативний рух. Трудова еміграція. Русофіли («москвофіли») і народовці («українофіли»). Товариство «Просвіта». Наукове товариство імені Шевченка. Народовська політика « нової ери ». Розгортання руху народовців у 1880–1890-х роках у Галичині, Буковині й Закарпатті. Радикальний рух у Галичині. Іван Франко. Утворення політичних партій. Русько-українська радикальна партія, Українська національно-демократична партія. Українське представництво в Галицькому сеймі та австрійському парламенті у Відні.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати повідомлення про культурне життя поляків/євреїв/німців <i>(на вибір учителя /учительки)</i> на території України в XIX ст.; – скласти порівняльну таблицю розвитку українського руху в Російській та Австро-Угорській імперіях у XIX ст.	
Узагальнення	

Розділ 6. УКРАЇНА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: - дати створення основних українських політичних партій, подій російської революції 1905–1907 рр. (значущих для України), впровадження загального виборчого права в Австро-Угорській імперії, створення українських національно-культурних і військово-спортивних організацій, період проведення аграрної реформи Петра Столипіна. Розумію: - тенденції й протиріччя соціально-економічного розвитку України початку XX ст., індустріальної модернізації, аграрної реформи Петра Столипіна, модернізації суспільно-політичного життя в Наддніпрянщині; - вплив російської революції 1905–1907 рр. на активізацію українського руху в Російській імперії; - значення австрійського конституційно-парламентського устрою для розвитку українського руху; - поняття «страйк», «народне віче», «монополізація економіки», «кооперативний рух», «політизація національного руху», «ксенофобія». Умію: - показати на карті українські території на початку XX ст., місця діяльності суспільно-політичних, національно-культурних організацій; - охарактеризувати й проаналізувати особливості соціально-економічного розвитку українських земель, діяльність українських політичних партій та інших національних організацій, український національний рух у період російської революції 1905–1907 рр., боротьбу українців за реформу виборчої системи в Австро-Угорщині; - пояснити причини і наслідки посилення тиску російської влади на український національний рух у 1907–1914 рр., результати діяльності українських парламентських громад у Державних думах; - визначити передумови розвитку українського	Особливості соціально-економічного розвитку. Індустріальна модернізація. Монополізація. Регіональна спеціалізація промисловості й сільського господарства. Кооперативний рух. Політизація та радикалізація українського національного руху. Створення і діяльність політичних партій, культурно-освітніх і військово-спортивних організацій. Проблеми консолідації української нації. Самостійницька й автономістська течії в національному русі. Наростання політичної напруженості. Події російської революції 1905–1907 рр. в Україні. Діяльність українських парламентських громад у I і II Державних думах. «Українське питання» в III і IV Державних думах. Товариство українських поступовців. Українське представництво в Галицькому сеймі та австрійському парламенті у Відні. Аграрна реформа Петра Столипіна та її вплив на Україну. Український політичний і національно-культурний рух у 1907–1914 рр. Реформа виборчої системи в Австро-Угорщині. Посилення тиску з боку російської імперської влади на український рух. Прояви ксенофобії та шовінізму. «Справа Бейліса».

кооперативного руху і трудової еміграції селянства; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Євгена Чикаленка, Михайла Грушевського, Миколи Міхновського, Костя Левицького.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати доповідь «Українська політична думка: між федералізмом і самостійністю», «Правозахисні аспекти в діяльності лідерів українського національного руху» та ін.; – спираючись на доступні джерела встановити залежність між модернізацією повсякденного життя і трудовою еміграцією; – укласти порівняльну таблицю «Ідеї автономії та самостійності в програмах українських політичних партій Наддніпрянщини/Галичини»; – проаналізувати програмні документи товариства «Просвіта»/«Сокіл»/«Січ» (на вибір учителя/учительки) та укласти уявний план діяльності його міського (сільського, гімназійного) осередку в Галичині на початку XX ст.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 7. ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ в середині XIX – на початку XX ст.

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати створення університетів в Одесі й Чернівцях, утворення Наукового товариства імені Шевченка, обрання Андрея Шептицького митрополитом Греко-католицької церкви. Розумію: – суперечливість умов розвитку української культури (залежність від національної політики імперій); – розуміння прав людини і формування способів захисту людських свобод як важливі критерії історичного розвитку; – роль науки й освіти в обґрунтуванні української національної ідеї, театру в розвитку українського руху; – позитивне значення меценатства для розвитку української культури; – роль церкви в суспільному житті українців; – причини і наслідки змін, що відбулися у другій половині XIX і на початку XX ст. в освіті, науці, культурі, повсякденному житті; – особливості розвитку культурного життя в різних регіонах України; – поняття «емансипація», «реалізм», «український модерн», «меценат». Умію: – показати на карті центри університетської освіти, місця розташування основних культурно-освітніх закладів і визначних	Вплив процесів модернізації на суспільне життя українців, зміни у світовідчутті людини. Урізноманітнення форм і напрямів освіти. Боротьба за створення українського університету у Львові. Церковне життя. Емансипація жінки. Наукові товариства. Видатні вчені. Особливості розвитку культурного життя. Література. Український професійний театр. Родина Тобілевичів. Музика. Українська романтична і реалістична школа живопису. Модерн у малярстві. Стилзація й модерн в архітектурі. Повсякденне життя. Зміни в міській та сільській забудові. Опіка над здоров'ям і медичні служби. Дозвілля, розваги й задоволення культурних запитів.

пам'яток архітектури й образотворчого мистецтва; – охарактеризувати вплив модернізації на суспільно-культурне життя українців, зміни в світогляді людини і повсякденному житті; – розпізнати й описати пам'ятки архітектури й образотворчого мистецтва, створені під впливом художніх принципів реалізму і модернізму; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Андрея Шептицького, Івана Пулюя, Іллі Мечникова, Миколи Лисенка, Лесі Українки, Соломії Крушельницької, Марії Заньковецької, Василя Ханенка.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – на основі аналізу доступних джерел укласти словесний (або письмовий) історичний портрет мецената, діяча української науки чи мистецтва другої половини XIX – початку XX ст. (<i>на вибір учителя/учительки або учнів/учениць</i>); – підготувати презентацію «Вплив процесів модернізації на повсякденне життя та світогляд населення України»; – підготувати план доповіді «Наш край в другій половині XIX – на початку XX ст.»	
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Українська література. Розділ: Українська поезія другої половини XIX ст. Тема: Українська поезія другої половини XIX ст. Іван Франко, Леся Українка (Розуміння поезії як сповіді душі, вияву найсокровенніших думок і почуттів людини. Протиставлення поезії та бездуховності); 9 клас. Мистецтво. Розділ: Мистецтво у культурі сучасності. Тема: Стилi і напрями мистецтва (Учень/учениця розуміє особливості стилів і напрямів мистецтва (імпресіонізм, модернізм), усвідомлює та оцінює роль людини у створенні історичної та культурної спадщини України та світу, оцінює твори видатних діячів мистецтва України та світу, усвідомлює значення загальнолюдських, естетичних та художніх цінностей, транслятором яких є мистецтво). — 9 клас. Географія. Розділ: Наукова діяльність. Освіта. Тема: Роль науки й освіти в суспільстві. Особливості наукової й освітньої діяльності. Найвідоміші наукові центри у світі та Україні (Учень/учениця оцінює роль освіти у формуванні громадянського суспільства в Україні).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Всесвітня історія. 9 клас

Структура курсу:

Розділ 1. ЄВРОПА В ЧАС ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ТА НАПОЛЕОНІВСЬКИХ ВІЙН

Розділ 2. ЄВРОПА ТА АМЕРИКА В ДОБУ РЕВОЛЮЦІЙ І НАЦІОНАЛЬНОГО ОБ'ЄДНАННЯ (1815–1870 pp.)

Розділ 3. МОДЕРНІЗАЦІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ в останній третині XIX – на початку XX ст. ПРОБУДЖЕННЯ АЗІЇ

Розділ 4. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ (друга половина XIX – початок XX ст.)

Розділ 5. РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ТА ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ (кінець XVIII – початок XX ст.)

Розділ 1. ЄВРОПА В ЧАС ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ТА НАПОЛЕОНІВСЬКИХ ВІЙН

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: - хронологічні межі й періодизацію Французької революції, час існування імперії Наполеона I, дату Віденського конгресу й утворення Священного союзу; - напрямки походів Наполеона I. Розумію: - причинний зв'язок між ідеями епохи Просвітництва, кризою «старого порядку» і революцією у Франції; - Французьку революцію як поштовх до модернізації в соціальній та культурній сферах життя Європи; - поняття «конституційна монархія». Умію: - показати на карті напрямки походів Наполеона I і територіальні зміни, пов'язані з наполеонівськими війнами та рішеннями Віденського конгресу; - розкрити передумови і сутність Французької революції; - визначити вплив Французької революції й політики Наполеона на розвиток європейських країн; - пояснити причини краху наполеонівської імперії, наслідки рішень Віденського конгресу; - обґрунтувати судження про історичне значення Декларації прав людини і громадянина, Цивільного кодексу Наполеона, діяльності Дантона, Робесп'єра, Наполеона Бонапарта.	Криза «старого порядку» (французьке суспільство наприкінці XVIII ст., доба Просвітництва). Французька революція кінця XVIII ст. Консульство та Імперія у Франції. Наполеон Бонапарт. Історичне значення Французької революції. Віденський конгрес. Священний союз.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: - підготувати есе на тему «Права людини і громадянина в якобінській Франції», «Утвердження принципів громадянського рівноправ'я: від Декларації прав людини і громадянина до Цивільного кодексу Наполеона» та ін.; - на основі аналізу доступних джерел укласти історичний портрет діяча Французької революції (на вибір учителя/учительки).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 2. ЄВРОПА ТА АМЕРИКА В ДОБУ РЕВОЛЮЦІЙ І НАЦІОНАЛЬНОГО ОБ'ЄДНАННЯ (1815–1870 рр.)

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: дати Липневої революції у Франції,	Індустріальна революція у країнах Західної Європи та її наслідки. Парламентаризм.

збройного виступу декабристів у Росії, «Весни народів», об'єднання Італії та Німеччини, Громадянської війни в США, час розгортання чартистського руху, здобуття незалежності країнами Латинської Америки, Східної (Кримської) війни. Розумію: – поняття «індустріальне суспільство», «ідеологія», «консерватизм», «лібералізм», «соціалізм», «нація», «націоналізм», «соціалізм», «реставрація», «парламентська демократія», «чартистський рух», «професійна спілка», «західники», «слов'янофіли», «карбонарії», «Весна народів», «аболіціонізм». Умію: – пояснити вплив індустріальної революції в Західній Європі на суспільний розвиток світу; – охарактеризувати політичний і соціально-економічний розвиток країн Європи та Америки в першій половині XIX ст., соціальну структуру європейських суспільств, зміни в повсякденному житті; – простежити становлення парламентської демократії в Європі; – визначити передумови і наслідки «Весни народів», об'єднання Італії та Німеччини, Громадянської війни та Реконструкції в США; – визначити причини формування національно-визвольних рухів у країнах Європи, національні особливості й наслідки революцій 1848–1849 рр.; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Джузеппе Гарібальді, Камілло Кавура, Отто фон Бісмарка, Авраама Лінкольна, Сімона Болівара.	Спроби осмислення нової дійсності. Консерватизм, лібералізм, соціалізм. Національна ідея (націоналізм). Повсякденне життя. Парламентські реформи у Великій Британії. Чартизм. Велика Британія – «майстерня світу». Зовнішня і колоніальна політика Великої Британії. Франція у період Реставрації Бурбонів. Революція 1830 р. Липнева монархія. Австрійська імперія доби Клемент фон Меттерніха. «Весна народів». Революції 1848–1849 рр. в Західній і Центральній Європі. Національні рухи слов'янських народів. Об'єднання Німеччини та Італії. Суспільні рухи в Російській імперії в першій половині XIX ст. Громадянська війна у США і Реконструкція Півдня. Утворення незалежних держав у Латинській Америці (оглядово).
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати аналітичну записку (після пояснень учителя і відповідно до запропонованої ним схеми) про суспільні наслідки індустріальної революції, зміни в житті та побуті різних верств населення в XIX ст., інше (на вибір учителя/учительки); – на основі аналізу доступних джерел укласти історичний портрет лідера національного руху (на вибір учителя/учительки).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 3. МОДЕРНІЗАЦІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ в останній третині XIX – на початку XX ст. ПРОБУДЖЕННЯ АЗІЇ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час парламентських реформ у Великій Британії, «великих реформ» у Росії, «доби Мейдзі» в Японії, Молодотурецької й	Монополізація економіки. Зростання ролі держави в суспільному житті. Завершення формування індустріального суспільства в розвинених країнах світу. Франко-пруська

Сінхайської революції; – дати утворення дуалістичної Австро-Угорщини, першої російської революції, столипінських реформ. Розумію: – вплив результатів франко-пруської війни на суспільний розвиток Франції та Німеччини; – поняття «гомруль», «домініон», «експансіонізм», «дуалістична монархія», «антимонопольне законодавство», «індустріалізація», «монополія», «трест», «синдикат», «картель», «колоніальна імперія», «дискримінація», «сегрегація», «суфражизм», «фемінізм», «пробудження Азії». Умію: – показати на карті напрямки колоніальної експансії й колоніальні володіння Великої Британії, Франції та Німеччини, території незалежних держав на Балканах, Японію, Китай, Османську імперію; – охарактеризувати тенденції суспільно-політичного та економічного розвитку країн Європи та Північної Америки, парламентські реформи у Великій Британії, «великі реформи» в Російській імперії, особливості розвитку Австро-Угорщини; – визначити причини і наслідки індустріалізації, монополізації провідних галузей економіки, переходу Німецької імперії до «світової політики», впровадження антитрестівського законодавства в США, російських реформ 1860–1870-х років, російської революції 1905–1907 рр., столипінських реформ, національних рухів слов'янських народів; – пояснити причини відмінностей у темпах розвитку країн Європи та Америки, сутність революції Мейдзі, Молодотурецької й Сінхайської революцій; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності королеви Вікторії, Олександра II, Отто фон Бісмарка, Франца-Йосифа I, Теодора Рузвельта, Девіда Ллойд Джорджа, Жоржа Клемансо, Сунь Ятсена.	війна та її наслідки. Третя Республіка у Франції. Жорж Клемансо. Німецька імперія. Канцлерство Отто фон Бісмарка. Перехід Німеччини до «світової політики». Втрата Великою Британією промислової першості. Посилення колоніальної експансії. Ліберальні реформи Девіда Ллойд Джорджа. Економічне піднесення США. Антитрестівське законодавство. Експансіонізм. Режим сегрегації в південних штатах. «Справедливий курс» Теодора Рузвельта. «Нова демократія» Томаса Вудро Вільсона. «Великі реформи» в Росії. Зовнішня і колоніальна політика Російської імперії. Революція 1905–1907 рр. Столипінські реформи. Австро-Угорщина – дуалістична монархія. Утворення нових незалежних держав на Балканах. «Доба Мейдзі» в Японській імперії. Початок японської територіальної експансії. Сунь Ятсен. Сінхайська революція. Спроби модернізації Османської імперії.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – укласти порівняльну таблицю реформаторських заходів, що їх здійснювали під впливом модернізаційних процесів у XIX і на початку XX ст. уряди Росії, Австро-Угорщини, Німеччини, Франції, Великої Британії, Італії (на вибір учителя/учительки); – підготувати пояснення, чому впродовж XIX ст. відбулася еволюція європейського	

соціалістичного руху від радикальних до поміркованих форм і легальної парламентської діяльності; – на підставі доступних текстових і візуальних джерел підготувати замітку (репортаж) про суперечливі наслідки колоніальної політики для метрополій і країн Азії та Африки.
Узагальнення
Тематичний контроль

Розділ 4. *МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ (друга половина XIX – початок XX ст.)*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час створення Троїстого союзу і Антанти. Розумію: – поняття «геополітика», «військово-політичний союз», «мілітаризація», «метрополія». Умію: – показати на карті країни Троїстого союзу й Антанти, колоніальні володіння і сфери впливу великих держав (метрополій); – охарактеризувати основні тенденції міжнародних відносин у другій половині XIX – на початку XX ст.; – пояснити причини міжнародних криз і збройних конфліктів початку XX ст., створення військово-політичних блоків; – визначити наслідки боротьби європейських держав, США та Японії за перерозподіл світу; – пояснити місце України в геополітичних стратегіях Російської, Німецької, Австро-Угорської імперій на зламі XIX–XX ст..	Міжнародні відносини наприкінці XIX ст. Утворення військово-політичних блоків – Троїстий союз і Антанта. Початок боротьби за переділ колоніального світу. Міжнародні кризи та збройні конфлікти на початку XIX ст. Україна в геополітичних планах Російської, Німецької, Австро-Угорської імперій на зламі XIX–XX ст.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – простежити (за доступними історичними джерелами) динаміку міжнародних відносин у другій половині XIX – на початку XX ст., результати міркувань представити в резюме.	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Розділ 5. *РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ І ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ (кінець XVIII – початок XX ст.)*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – важливі для сучасності наукові й технічні винаходи, здійснені впродовж «довгого» XIX ст.; – найвідоміші правові пам'ятки XVIII–XIX ст.; – основні наукові й культурні центри Європи та США. Розумію: – тенденції розвитку культури, основні стилі мистецтва, зміни в житті та світогляді людей упродовж «довгого» XIX ст.;	Урізноманітнення форм і напрямів освіти. Університет як автономна інституція. Поява вищих навчальних закладів технічного профілю. Наукові й технічні досягнення. Література та мистецтво. Зародження масової культури. Масове виробництво. Науково-технічна революція зламу XIX–XX ст. та її вплив на людину й суспільства. Зміни у вигляді міст і сіл. Одяг. Індустріальні та традиційні суспільства. Емансипація.

– поняття «романтизм», «класицизм», «реалізм», «еклектика», «модерн», «імпресіонізм», «масова культура», «масове виробництво». Умію: – охарактеризувати досягнення науки і техніки, духовної культури в провідних країнах світу, зміни у світогляді й повсякденному житті; – визначити прояви взаємодії культур народів Європи, Америки, Азії та Африки.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати презентацію «Повсякденне життя людей на початку XX ст.»; – зібрати й укласти в таблиці перелік фактів, які свідчать про зародження в XIX ст. масової культури / масового виробництва.	
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Зарубіжна література. Розділ: Бароко і класицизм. Тема: Бароко як доба і художній напрям у європейській літературі й мистецтві. Видатні представники європейського бароко та їхні здобутки (Учень/учениця розповідає про чинники формування класицизму, розрізняє істинні та фальшиві цінності, розуміє необхідність шанобливого ставлення до людини незалежно від її соціального стану); 9 клас. Зарубіжна література. Розділи: Просвітництво, Романтизм, Реалізм (Учень/учениця розуміє специфіку сприйняття дійсності та цивілізаційних зрушень в умовах модернізаційних процесів XIX ст.).	
Узагальнення	
Тематичний контроль	

Узагальнення до курсу. ОСНОВНІ ІДЕЇ, ЗДОБУТКИ, ВИКЛИКИ «ДОВГОГО» XIX СТОЛІТТЯ

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі «довгого» XIX ст. і його внутрішню періодизацію; – взаємопов'язаність і взаємозалежність процесів господарського, соціального, політичного і культурного розвитку українського та інших європейських суспільств у XIX ст. Розумію: – поняття «модернізація». Умію: – охарактеризувати основні тенденції політичного, соціально-економічного та культурного розвитку світу впродовж «довгого» XIX ст.; – визначити внесок українського суспільства в загальноєвропейську культурну спадщину XIX ст.; – зіставити типові явища і процеси європейської та української історії в XIX – на початку XX ст.; – оцінювати історичні події XIX ст. з позиції формування «першого покоління» прав і свобод людини; – висловлювати судження щодо значення	«Довге» XIX століття: основні ідеї, здобутки, виклики. Особливості української історії XIX ст. Внесок українського суспільства в загальноєвропейську культурну спадщину XIX ст.

«довгого» XIX ст. для подальшого розвитку світу.	
--	--